

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
POMORSKI FAKULTET U RIJECI**

DANKO DUKIĆ

ODRŽIVI RAZVOJ MORA I PRIOBALNOG PODRUČJA

DIPLOMSKI RAD

RIJEKA, 2014.

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
POMORSKI FAKULTET U RIJECI**

ODRŽIVI RAZVOJ MORA I PRIOBALNOG PODRUČJA

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SEA AND

COASTAL AREA

DIPLOMSKI RAD

Kolegij: Pomorska i prometna politika

Mentor: dr. sc. Čedomir Dundović

Student: Danko Dukić

Studijski program: Logistika i menadžment u pomorstvu i prometu

JMBAG: 0112036461

Rijeka, rujan 2014.

Student: Danko Dukić

Studijski program: Logistika i menadžment u pomorstvu i prometu

JMBAG: 0112036461

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam diplomski rad s naslovom ODRŽIVI RAZVOJ MORA I PRIOBALNOG PODRUČJA izradio samostalno pod mentorstvom dr. sc. Čedomira Dundovića.

U radu sam primijenio metodologiju znanstvenoistraživačkog rada i koristio literaturu koja je navedena na kraju diplomskog rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo u diplomskom radu na uobičajen, standardan način citirao sam i povezo s fusnotama i korištenim bibliografskim jedinicama. Rad je pisan u duhu hrvatskoga jezika.

Suglasan sam s objavom diplomskog rada na službenim stranicama.

Student

Danko Dukić

SAŽETAK

Obalno područje predstavlja specifičan prostor koji obuhvaća određeni dio kopna i obalne vode. Zbog činjenice da je oko 60% stanovništva svijeta koncentrirano upravo na obalnom području, može se reći da je to prostor koji na razne načine oduvijek privlači ljude i daje mogućnosti za razne ljudske i ekonomske aktivnosti.

U ovom radu prikazati će se potencijalni problemi koji su mogući na obalnom području te nužnost uspostavljanja zaštite, odnosno upravljanja morem i priobalnim područjem na način da se ono što bolje očuva za buduće naraštaje. Osim toga, prikazati će se način na koji se upravlja morem i obalnim područjem u Hrvatskoj, i to uvođenjem prostornih planova. Također, biti će navedeni primjeri upravljanja obalnim područjem u zemljama Europske Unije.

Ključne riječi: obalno područje, održivi razvoj, more i priobalno područje, integralno upravljanje obalnim područjem, instrumenti upravljanja obalnim područjem.

SUMMARY

The coastal area represents a specific area that includes a part of the land and coastal water. Due to the fact that approximately 60% of the world population is concentrated in the coastal area, one can say that this is the area that has always attracted people and provides opportunities for a variety of human and economic activities. Potential problems that are possible in this coastal area and the necessity of establishing protection and management of the same in a way to improve its preservation for the future generation will be presented in this paper analyses. Furthermore, it will be shown the way in which coastal zone in Croatia is managed and what's the meaning of urban planning. Also, it will be mentioned some examples of coastal zone management in particular countries in the European Union.

Keywords: coastal zone, sustainable development, sea and coastal area, integrated coastal zone management, coastal zone management instruments.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	I
SUMMARY	I
1. UVOD.....	1
1.1. PROBLEM, PREDMET I OBJEKT ISTRAŽIVANJA	1
1.2. RADNA HIPOTEZA	1
1.3. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA	1
1.4. ZNANSTVENE METODE	2
1.5. STRUKTURA RADA.....	2
2. OBALNO PODRUČJE	4
2.1. RAZVOJ OBALNOG PODRUČJA.....	6
2.2. OBALNE ZONE I OBALNI RESURSI	7
2.3. UREĐENJE I ZAŠTITA OBALNOG PODRUČJA.....	11
3. UPRAVLJANJE OBALNIM PODRUČJEM	14
3.1. POVIJESNI RAZVOJ UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM.....	14
3.2. NAČELA UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM.....	16
3.3. UPRAVLJANJE RAZVOJEM I OBALNIM RESURSIMA.....	19
3.3.1. Iskorištavanje obnovljivih izvora energije	22
3.3.2. Koncentracija i smještaj djelatnosti na obalnom području.....	23
3.4. INTEGRALNO UPRAVLJANJE OBALNIM PODRUČJEM.....	24
3.4.1. Svrha i ciljevi integralnog upravljanja obalnim područjem	25
3.4.2. Faze integralnog upravljanja obalnim područjem	27
4. ODRŽIVI RAZVOJ OBALNOG PODRUČJA	29
4.1. POJAM I EVOLUCIJA ODRŽIVOG RAZVOJA.....	30
4.2. NAČELA ODRŽIVOG RAZVOJA.....	32
4.3. PROTOKOL O INTEGRALNOM UPRAVLJANJU OBALNIM PODRUČJEM	35

4.4. STRATEGIJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ „PLAVI RAST“	37
5. INSTRUMENTI UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM.....	40
5.1. ZAKONI I PROPISI.....	42
5.2. PRIMJENA EKONOMSKIH INSTRUMENATA	42
5.2.1. Ekološki porezi.....	44
5.2.2. Ekološki polog.....	44
5.2.3. Subvencije	45
5.2.4. Ekološko osiguranje	46
5.3. UČINKOVITOST EKONOMSKIH INSTRUMENATA.....	47
5.4. NEDOSTACI PRIMJENE EKONOMSKIH INSTRUMENATA	48
6. UPRAVLJANJE OBALNIM PODRUČJEM U HRVATSKOJ	50
6.1. ODREDNICE UOP-a U HRVATSKOJ.....	50
6.2. ZAŠTITA MORA I PRIOBALJA.....	53
6.3. PROSTORNO PLANIRANJE UNUTAR OBALNOG PODRUČJA	55
6.3.1. Dokumenti prostornog uređenja	56
6.3.1.1. Dokumenti prostornog uređenja u nadležnosti Države	57
6.3.1.2. Dokumenti prostornog uređenja u nadležnosti županije	58
6.3.1.3. Dokumenti prostornog uređenja u nadležnosti grada ili općine.....	60
6.3.2. Planiranje unutar zaštićenog obalnog područja mora.....	61
6.4. FINANCIRANJE ODRŽIVOG RAZVOJA OBALNOG PODRUČJA	62
6.5. UOP U ZEMLJAMA EUROPSKE UNIJE.....	67
7. ZAKLJUČAK.....	70
LITERATURA	72
POPIS SLIKA	74
POPIS SHEMA	74

1. UVOD

1.1. PROBLEM, PREDMET I OBJEKT ISTRAŽIVANJA

Obalno područje predstavlja područje međudnosa kopna i mora, a zbog brojnih mogućnosti i prednosti u odnosu na ostale dijelove zemlje, ovo područje oduvijek je privlačilo ljude. Na osnovi činjenica da se obalnim područjem treba upravljati po načelima održivog razvoja kako bi se postavila ravnoteža između prirodne okoline i njezinog iskorištavanja, definirati će se problem istraživanja ovoga rada, a to je: definirati održivi razvoj, obalno i priobalno područje, te uređenje i zaštitu istoga na području Hrvatske sa osvrtom na primjere upravljanja obalnim područjem u nekim zemljama Europske Unije.

Spoznaje o važnosti održivog razvoja mora i priobalnog područja dovode do predmeta istraživanja, a to je: istražiti aktualne probleme u obalnim područjima, odrediti važnost upravljanja obalnim područjem mora i priobalja, te izrade prostornih planova koji predstavljaju jedan od načina upravljanja obalnim područjem u Hrvatskoj.

Na problem i predmet istraživanja nadovezuje se i objekt istraživanja: upravljanje obalnim područjem i održivi razvoj mora i priobalnog područja

1.2. RADNA HIPOTEZA

Iz postavljenog problema, predmeta i objekta istraživanja proizlazi radna hipoteza, i to: Temeljne spoznaje o važnosti očuvanja mora i priobalnog područja za buduće naraštaje stvaraju osnovne pretpostavke za zaštitu obalnog područja na način da se uvede pravilno upravljanje spomenutim područjem te uspostavi održivi razvoj.

1.3. SVRHA I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Svrha i ciljevi istraživanja u ovom diplomskom radu očituju se u sljedećem: definirati održivi razvoj te ukazati na činjenice zbog kojih je on bitan; odrediti obalno i priobalno područje, te uređenje i zaštitu istog; navesti temeljne odrednice upravljanja obalnim područjem u Hrvatskoj koje je najčešće u sprezi s vlasničkim i kapitalnim

interesima i ima određena politička obilježja te ga usporediti sa upravljanjem u nekim zemljama Europske Unije.

Polazeći od činjenice da su obalna područja diljem svijeta osjetljiva, da se intenzivno ali nejednakomjerno iskorištavaju, te da je nužno svuda uspostaviti integralno upravljanje obalnim područjem koje je ujedno jedini način za održivi razvoj mora i priobalnog područja, za ciljeve istraživanja postavlja se potreba utvrđivanja odgovora na sljedeća pitanja:

1. Do kojih gubitaka može doći ukoliko se ne riješe stalni sukobi interesa na obalnom području?
2. Može li uvođenje procesa održivog razvoja utjecati na pravilnije iskorištavanje prirodnih resursa na obalnim područjima?
3. Koje su smjernice Uredbe o zaštiti i uređenju zaštićenog obalnog područja mora kojima se nastoji zaštititi obalno područje i more?
4. U čemu je razlika kod upravljanja obalnim područjem u Sjedinjenim Američkim Državama i Europi i čiji primjer je preuzela Hrvatska kako bi sačuvala svoje more i obalno područje?
5. Koja je svrha europske strategije pod nazivom „Plavi rast“?

1.4. ZNANSTVENE METODE

Prilikom istraživanja, definiranja i predstavljanja rezultata istraživanja korištene su u odgovarajućim kombinacijama sljedeće znanstvene metode: metoda sinteze i analize, metoda indukcije i dedukcije, metoda deskripcije, komparativna metoda, statistička metoda te grafička metoda.

1.5. STRUKTURA RADA

Ovaj rad sastoji se od nekoliko međusobno povezanih dijelova.

U prvom dijelu, Uvodu, navedeni su problem, predmet i objekt istraživanja, radna hipoteza, svrha i ciljevi istraživanja, znanstvene metode i objašnjena je struktura rada.

Naslov drugog dijela rada je Obalno područje i u tom dijelu rada opisan je razvoj obalnog područja, te su definirane obalne zone, obalni resursi i uređenje i zaštita obalnog područja. Upravljanje obalnim područjem naslov je trećeg dijela rada. U tom dijelu

objašnjen je razvoj upravljanja obalnim područjem kroz povijest, te načela upravljanja obalnim područjem kao i svrha i ciljevi integralnog upravljanja obalnim područjem. U četvrtom dijelu rada pod naslovom Održivi razvoj obalnog područja definiran je pojam i evolucija održivog razvoja, prikazan je protokol o integralnom upravljanju obalnim područjem i objašnjena strategija za održivi razvoj mora i priobalja pod nazivom „Plavi rast“. Peti dio rada, pod nazivom Instrumenti upravljanja obalnim područjem, definira zakone i propise te načine primjene ekonomskih instrumenata. Osim toga, prikazuje učinkovitost i nedostatke primjene pojedinih instrumenata. Naslov šestog dijela je Upravljanje obalnim područjem u Hrvatskoj i u tom se dijelu donose odrednice upravljanja obalnim područjem u Hrvatskoj, te se opisuje na koji način prostorni planovi utječu na planiranje unutar obalnog područja. Osim toga, uspoređuje se upravljanje obalnim područjem u Hrvatskoj sa nekim zemljama Europske Unije.

U posljednjem dijelu, Zaključku, dana je sinteza rezultata istraživanja kojima je dokazivana postavljena radna hipoteza.

2. OBALNO PODRUČJE

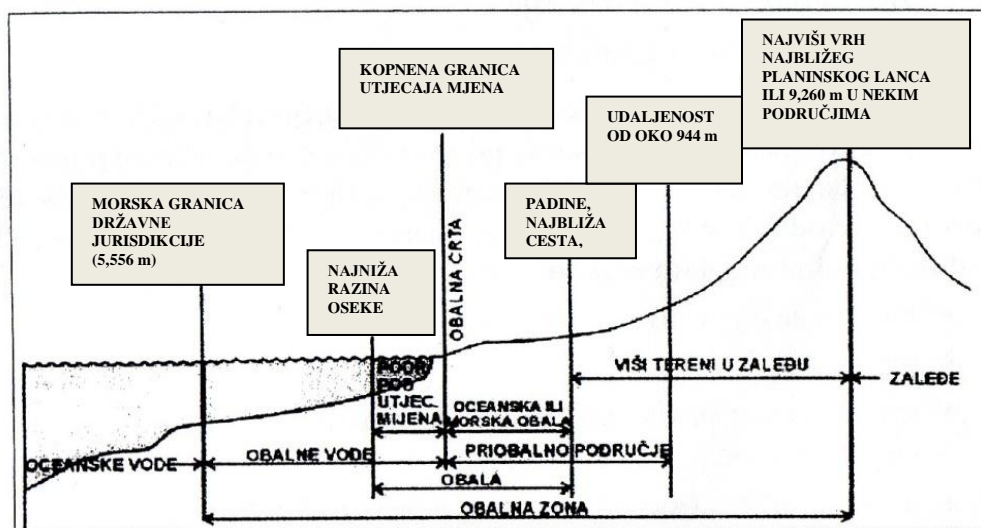
Zbog brojnih mogućnosti i prednosti u odnosu na ostale dijelove zemlje, obalno je područje oduvijek privlačilo ljude. Privlačila ih je plodna zemlja te bogatstvo morskih resursa pomoću kojih su imali pristup na tržište. U mnogim država koje imaju tu privilegiju u teritoriju obalnog područja i njegove okoline koncentriran je pozamašan broj ekonomskih i društvenih aktivnosti te samim tim i njihov utjecaj na razvoj samog kraja.

Pojam obalnog područja veoma je složen. Naime, ono označava sučelje- područje međuodnosa kopna i mora koje, u prostornom smislu obuhvaća određeni dio kopna i obalne vode. To je prostor s obje strane crta dodira kopna i mora, odnosno obalne crte.

Što se tiče same definicije obalnoga područja, ona kaže da *obalno područje kao širi pojam obuhvaća obalne vode, obalnu crtu, obalu i više terene u neposrednom zaleđu obale te oceanske vode i područje u unutrašnjosti.*¹

Na sljedećoj slici prikazani su dijelovi obalnog područja.

Slika 1. Dijelovi obalnog područja

Izvor: Kovačić M., Komadina P.: Upravljanje obalnim područjem i održivi razvoj, Pomorski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2011., p. 7

¹ Kovačić M., Komadina P.: Upravljanje obalnim područjem i održivi razvoj, Pomorski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2011., p. 7

Obalno područje daje prostor za razne ljudske aktivnosti tako da javna i privatna tijela koriste prirodne resurse kao sredstva za život (hrana i voda), za ekonomske aktivnosti (prostor, živi i neživi resursi i energija) te za rekreaciju (plaže i vodna područja). Sve veći broj ljudskih aktivnosti odnosno stalno povećanje industrijalizacije, broja stanovnika i razvoj trgovine i ekonomije doveli su do gubitka manjih močvarnih područja, zagađenja, erozije i poplava odnosno do poremećaja prirodne ravnoteže i pretjerane upotrebe resursa u obalnom području.

Ovakva mjesta jedinstven su geografski prostor ekološki gledano, ali ljudski razvoj i sve veće migracije ljudi dovode obalni sustav pod stalni pritisak, a stalni sukobi interesa kojih ima sve više mogu dovesti do raznih gubitaka kao što su:²

- ekonomski vrijedni resursi ili njihove prirodne i vizualne vrijednosti
- morske i kopnene vrste
- povijesna i arheološka dobra
- javni pristup prostoru i resursima
- povećanje buke i prenapučenosti
- zagađenja zraka i drugo

Za obalno područje posebno značenje imaju tri podsustava, i to prirodni podsustav (dio prirodnog sustava), funkcije korisnika i infrastruktura (dio ljudskog sustava).

1. Prirodni sustav obuhvaća sve podsustave koji nisu pod utjecajem ljudi (atmosfera, litosfera, hidrosfera) i koji uzajamno djeluju po svojoj dinamici kroz abiotičke, biotičke i kemijske procese. To je područje prirodnih resursa koji mogu opstati i bez prisutnosti čovjeka.
2. Funkcije korisnika predstavljaju cijeli niz ljudskih interesa u okviru korištenja u svom najširem smislu koji se sastoji, ili se može sastojati, od prirodnih resursa. Navedene funkcije daju se slijedom:³

- osnovne funkcije: proizvodnja hrane, opskrba vodom i energijom,

² Ibidem, p. 3

³ Ibidem, p. 6

- socijalne funkcije: stanovanje i rekreacija,
- ekonomske funkcije: prijevoz, vađenje nafte i plina, pijeska i industrijski razvoj,
- javne funkcije: obrana od prirodnih nepogoda i pročišćavanje otpadnih voda.

Sve ove funkcije koriste prirodne resurse obalnog područja.

3. Infrastruktura se sastoji od tehničke i organizacijske infrastrukture. Te infrastrukture je potrebno materijalizirati, tj. učiniti dostupnim ciljanim funkcijama korisnika. Pojam infrastrukture ima različito značenje, tj. odnosi se na fizičke elemente kao što su ceste, mostovi, nasipi, zaštitni zidovi i dr. Zbog utjecaja na prirodni sustav i njegove troškove, obalne građevine su važan element u studijama o upravljanju obalnim područjem.

Uz sve prethodno navedene moguće nedostatke upečatljiva je i rastuća prostorna neravnoteža u razvoju. Posebno se to očituje po broju stanovnika i ekonomskim aktivnostima između obalnih područja koja su gusto naseljena i čiji se resursi i zemljišta prekomjerno troše te prostora u unutrašnjosti obalnog područja koja sve više zaostaju i odumiru.

2.1. RAZVOJ OBALNOG PODRUČJA

Obalne zone su kroz povijest oduvijek imale prirodan rast određenih čvorišta koja su pružala jeftin prijevoz, mnogo udobnosti i postala čvorišta za prihvat otpadaka od ljudskih aktivnosti. Suvremeni razvitak upozorava na nužnost promjena u trenutnim politikama u svrhu očuvanja prednosti koje nosi obalna regija.

Kroz povijest uvodi se pojam održivog razvitka odnosno postavljanje ravnoteže između prirodne okoline i njezinog iskorištavanja. Održivi razvitak obalnog područja široko je prihvaćen posebice po obalnim zonama. Ovakva politika vođenja osigurava prijenos prirodnih resursa budućim generacijama tako što održivi razvoj pruža ekonomske koristi i ekološke usluge te ugodnosti.

Unatoč postavljanju ravnoteže i uvođenju održivog razvoja, obalna područja sve više postaju degradirana odnosno na tim područjima sve je veće urbano širenje pa to dovodi do opadanja kvalitete vode. Morski resursi su u opasnosti zbog zagađivanja te sve većeg prekomjernog korištenja, močvarna područja se isušuju što dovodi do upropaštavanja ekosustava.

2.2. OBALNE ZONE I OBALNI RESURSI

Obalna područja oskudijevaju s prirodnim resursima kao što su rudna bogatstva, ona su najčešće smještena u kontinentalnim prostorima. Na područjima uz obalu pojavljuju se resursi druge vrste najčešće su to kopnene vode, različiti minerali, morski resursi, zemlja... Svim tim resursima mora se kvalitetno upravljati po načelima održivog razvitka.

Prirodna bogatstva koja se nalaze na obalama i u okolini raspoloživa su za gospodarsko korištenje. Ona se mogu privesti korisnoj svrsi, i predstavljaju svako izvorno i neobrađeno dobro. Imaju veliku važnost za opstanak ljudi te se stoga posebno moraju čuvati i tretirati.

Resursi mogu biti obnovljivi i neobnovljivi, što je i najpoznatija podjela resursa. Obnovljivi resursi mogu se obnoviti unutar određenog vremenskog razdoblja. Primjer ovakvih događaja su oporavak riblje populacije ili razgradnja organskog otpada. Dok se za razliku od obnovljivih resursa koji se mogu regenerirati, neobnovljivi se ne mogu regenerirati unutar određenog vremenskog perioda a primjer toga je vađenje minerala s morskog dna ili odlaganje otpada.

Obalni resursi su većinom obnovljivog tipa ali u posljednje vrijeme zbog pretjeranog iskorištavanja postoji velika opasnost da budućim naraštajima više neće biti na raspolaganju kao takvi – regenerirajući odnosno obnovljivi.

Najveći prirodni resurs je more. Ali ono je i opće dobro, pomorsko dobro te ima puno veći značaj od samog prirodnog resursa. U obalnom se području razlikuju četiri glavne kategorije⁴:

⁴ Ibidem, p. 5

- Prostor – podrazumijeva prostor za aktivnosti kao što su poljoprivreda, ribarstvo, marikultura, industrija, stanovanje, rekreacija itd. Tipični kriteriji kojima se izražava sposobnost prostornih resursa su površina područja, visina, duljina i dubina (npr. navigacijska dubina).
- Abiotički minerali – ova kategorija resursa podrazumijeva građevinski materijal (pijesak i kamenje), naftu i plin, rudače i vodu; zrak (određene kvalitete) također može spadati u ovu kategoriju.
- Biotički resursi – flora i fauna koje se koriste za opskrbu proteina i ugljikohidrata spadaju u kategoriju biotičkih resursa.
- Apsorpcija ili kapacitet prečišćavanja

Obalno područje ima posebno značenje za čovjeka. Iako čini tek 10 posto ukupno naseljenog teritorija Zemlje, oko 60% ukupnog stanovništva svijeta koncentrirano je upravo na obalnom području. S druge strane, čak 65 % gradova sa više od 2,5 milijuna stanovnika naseljeno je u obalnim područjima. Iz toga proizlazi da su najvažnija obilježja obalnog područja:⁵

- intenzivne čovjekove aktivnosti
- brzi rast stanovništva
- međuovisnost prostornih, bioloških, društvenih, kulturnih, ekonomskih i ostalih procesa
- prirodni sustavi (morski, kopneni, prijelazni, riječni)
- ekološki osjetljivo područje gdje promjene u jednom sustavu uzrokuju lančane reakcije u drugom sustavu
- međuovisnost morskog i kopnenog dijela obalnog područja.

Obalne zone ne mogu se definirati operativno kako bi se definicija koristila općenito za sve svrhe. Za upravljanje obalnim zonama treba se najprije razmotriti cjelokupan obalni ekosustav koji obuhvaća i unutrašnje, priobalne i vodene ekosustave. Ponekad se obalna zona prostire u granicama jedinstvene jurisdikcije a ponekad čak i preko nacionalnih

⁵ Ibidem, p. 8.

granica. Problem je ako prelazi granicu jer tada više ne vrijede ekonomski instrumenti kao u teritorijalnoj jurisdikciji. Takvo preklapanje obalnih zona i ekosustava se posebno ističe na mediteranskom obalnom području. Tu se najbolje može vidjeti da se jedinstveni prirodni sustav ne može uspješno primijeniti kroz jedinstvene ekonomske instrumente. Težnja postoji da se tako nešto pokuša napraviti ali takva mediteranska suradnja još uvijek nije postignuta.

Na području Mediterana nalaze se tri tipa obale. Prvi tip ima obilježje ravnijeg prostora i ono prevladava najčešće u Egiptu, Cipru te na zapadnom dijelu francuskog nizinskog obalnog prostora.

Na sljedećoj slici prikazana je karta Cipra.

Slika 2. Prvi tip obale - Cipar

Izvor: <http://www.geografija.hr/clanci/1452/cipar-vjecni-dualizam> (28.6.2013.)

Drugi tip karakteriziraju planinski lanci koji se pružaju paralelno s obalom kao što je slučaj kod nas u Hrvatskoj i Izraelu, ili transverzalno u odnosu na obalu što se može vidjeti u jednom dijelu Francuske, Italije te Albanije.

Primjer spomenutog tipa obale prikazan je na slici 3.

Slika 3. Drugi tip obale - Italija

Izvor: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Apenini> (28.6.2013.)

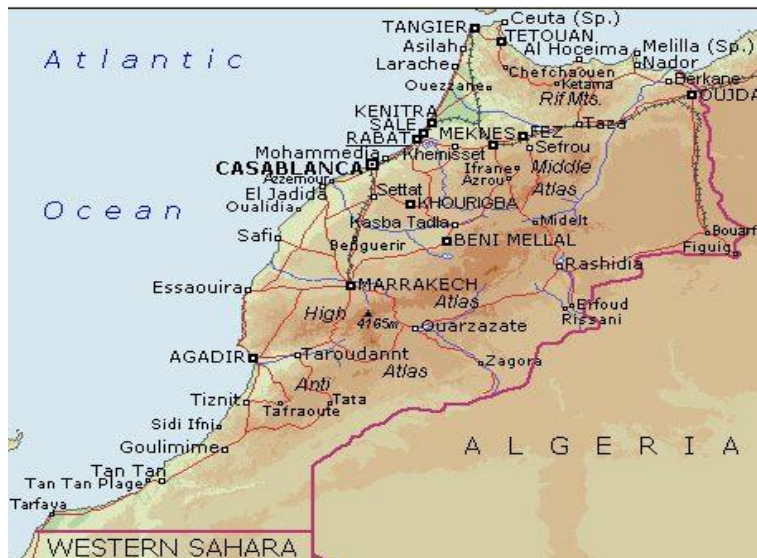
Treći tip obale su one gdje prevladava kombinacija planinskih područja i ravni na relativno malim površinama. U svim tim područjima prevladava visok broj populacije, odnosno visoka gustoća naseljenosti te očekivano migracije stanovništva iz unutrašnjosti zemlje prema obalnim područjima.⁶ No, Hrvatska se ne može pohvaliti time jer obalna područja imaju manju gustoću nastanjenosti u odnosu na nacionalnu nastanjenost.

Što se tiče država gdje su prisutni procesi migracije prema obalnim područjima, osim Hrvatske, tu se spominje i Maroko.

Na sljedećoj slici (slika 4) nalazi se karta Maroka gdje je vidljivo da se većina gradova nalazi uz obalu.

⁶ Znanstveni skup: Mediteranski koncept gospodarskog razvitka Hrvatske, Ekonomski fakultet u Splitu, Split, 1994., p. 82.

Slika 4. Treći tip obale - Maroko

Izvor: <http://forum.dnevniavaz.ba/showthread.php?4443-Maroko> (28.6.2013.)

2.3. UREĐENJE I ZAŠTITA OBALNOG PODRUČJA

Obalno područje je pod zaštitom Uredbe o zaštiti i uređenju zaštićenog obalnog područja mora. Tom se Uredbom *određuju uvjeti i mjere za uređenje zaštićenog obalnog područja mora u svrhu njegove zaštite, svrhovitog, održivog i gospodarski učinkovitog korištenja.*⁷ Ova uredba o zaštiti i uređenju u uskom je skladu s donošenjem te provođenjem prostornih planova.

Prema spomenutoj Uredbi, zaštićeno obalno područje obuhvaća sve otoke, pojas kopna u širini od 1000 m od obalne crte i pojas mora u širini od 300 m od obalne crte i ucrtava se na Hrvatskoj osnovnoj karti dopunjenoj aerofotogrametrijskim prikazom.

Obalna crta u smislu ove Uredbe je crta plimnog vala na obali.

U zaštićenom obalnom pojasu postoje različite smjernice kojima se nastoji ne narušiti obalno područje i more. Spomenute smjernice su:⁸

⁷Uredba o uređenju i zaštiti zaštićenog obalnog područja mora, Narodne novine Republike Hrvatske, br. 128/2004.

⁸ NN br. 128/2004.

- očuvati prirodne, kulturne, povijesne i tradicijske vrijednosti obalnog i zaobalnog krajolika,
- osigurati primjenu mjera zaštite okoliša na kopnu i u moru, te osobito resursa pitke vode,
- planirati cjelovito uređenje i zaštitu na osnovi kriterija očuvanja prirodnih vrijednosti i cjelovitosti pojedinih morfoloških cjelina,
- sanirati vrijedna i ugrožena područja prirodne, kulturne i povijesne baštine,
- osigurati slobodan pristup obali i prolaz uz obalu te javni interes u korištenju pomorskog dobra,
- očuvati nenaseljene otoke i otočiće s prirodnim i kultiviranim krajolikom prvenstveno u funkciji poljoprivrednih djelatnosti, rekreacijskog korištenja, organiziranog posjećivanja i istraživanja, bez planiranja građevinskih područja,
- očuvati prirodne plaže i šume, te poticati prirodnu obnovu šuma i drugu autohtonu vegetaciju,
- ne planirati nova građevinska područja naselja niti njihovo međusobno povezivanje,
- ograničiti gradnju u neizgrađenom dijelu postojećih građevinskih područja naselja i izdvojenih građevinskih područja (izvan naselja) uz morsku obalu i ušća vodotoka osim za funkcije neposredno povezane uz more, morsku obalu i vodotoke,
- ograničiti gradnju proizvodnih i energetske građevine radi zaštite i očuvanja prostornih vrijednosti,
- uvjetovati razvitak prometne i komunalne infrastrukture zaštitom i očuvanjem vrijednosti krajolika,
- planirati građevine stambene, poslovne i druge namjene tako da namjenom, položajem, veličinom i oblikovanjem poštuju zatečene prostorne vrijednosti i obilježja,
- sanirati postojeća napuštena eksploatacijska polja mineralnih sirovina i industrijska područja prvenstveno pejzažnom rekultivacijom ili planiranjem ugostiteljsko-turističke i sportsko-rekreacijske namjene.

Cilj je očuvati prirodne, kulturne, povijesne te ostale vrijednosti određenog obalnog, priobalnog kraja te njegove okolice, naročito osiguravajući mjere zaštite za resurse pitke vode.

Nadalje, potrebno je osigurati slobodan pristup i prolaz uz obalu osobito pomorskog dobra koje se javnim interesom može gospodarski iskorištavati.

Nenaseljeni otoci pokušavaju se i zadržati takvima te ih je potrebno iskoristiti u različite svrhe kao što su poljoprivredne djelatnosti, rekreacijske svrhe, istraživanje otoka i mora u blizini otoka i sl. Također se na otocima pokušava zaštititi plaže i šume i poticati obnovu šuma te ostale vegetacije koja je karakteristična za to podneblje. Na takvim je mjestima uvjetovan razvoj komunalne i prometne infrastrukture zbog očuvanja prostornih vrijednosti odnosno krajolika. Ne sprječava se gradnja novih nastamba ili prometnica ali se pomnim planiranjem dovodi do toga da se poštuju određene već zatečene vrijednosti i obilježja.

U zaštićenom obalnom području ne mogu se povećavati niti osnivati nova građevinska područja, osim područja izvan naselja koja su namijenjena dodatnoj turističkoj ponudi, najčešće ugostiteljskog tipa te ne smiju prelaziti površinu od 15 ha. To je i jedan od najčešćih problema malobrojnih stanovnika tih područja.

3. UPRAVLJANJE OBALNIM PODRUČJEM

Prema mnogima izvorima se smatra da oko 60 posto svjetskog stanovništva živi u obalnim područjima, odnosno u pojasu širine 100 km u odnosu na obalnu crtu, i to s tendencijom stabilnog rasta. Što se pak tiče gradova, 65 posto gradova iznad milijun stanovnika te glavina gospodarskih djelatnosti koncentrirana je upravo na spomenutom području. Razumno je za očekivati da se razviju posebne discipline koje se bave isključivo tim specifičnim dijelom prostora.

Osim toga, općeprihvatljivo je da se razvoj obalnog područja treba temeljiti na razumijevanju različitih procesa koji se zbivaju u obalnom području, i to koristeći pouzdanu tehnologiju i društveno-ekonomske vještine, i sve to kako bi se postigao prihvatljiv sklad između kratkoročne koristi i dugoročne dobiti.

Spomenutom gustoćom naseljenosti obalnog područja, sve se više pojavljuju sukobi između različitih kategorija korisnika. Kako bi se ti sukobi smanjili, potrebna je zajednička metodologija kojom će se opisati kompleksne interakcije između sustava resursa i njihovih mogućih korisnika. Upravo uvođenjem upravljanja obalnim područjem moguće je kontrolirati interakcije svih korisnika, a kako bi se to moglo održati dugoročno, uvodi se integralno upravljanje istim.

Obalno planiranje i upravljanje obalnim područjima danas je u svijetu afirmirana ne samo stručna, već i znanstvena disciplina.

3.1. POVIJESNI RAZVOJ UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM

Obalno planiranje i upravljanje u Hrvatskoj ima dugu tradiciju te rezultate koji su prepoznati diljem svijeta. To potvrđuje i činjenica da je istočno područje Jadranskog mora još uvijek jedno od najbolje očuvanih obalnih područja europskog dijela Sredozemlja. Kao takvo, ono ujedno i pogoduje razvoju turizma.

Što se pak tiče upravljanja obalnim područjem u SAD-u i Europi, oni imaju različite odrednice i postavke o istome. Dok je u SAD-u upravljanje obalnim područjem fokusirano na planiranje, u Europi se ono više temelji na integraciji funkcija korisnika.

Kao što se prethodno spomenulo, u svim gusto naseljenim državama već tradicionalno postoje sukobi vezani za iskorištavanje obalnog područja, odnosno njegovih resursa. Povijesno gledajući na taj problem, različite su vlade pokušavale regulirati iskorištavanja resursa. Iz toga se može zaključiti da je iskorištavanje prostora već mnogo stoljeća predmet zakona.

U gusto naseljenim demokratskim državama zapadne Europe posljednjih je stoljeća razvijeno prostorno planiranje kojim se određuje na koji će se način iskorištavati prostorni potencijali zemlje. Također, u takvim je zemljama osnovno načelo da se pojedini resursi ne mogu iskorištavati individualno već zajednički. To je rezultiralo uvođenjem prilično detaljnog sustava zakona i propisa o prostornom planiranju, zajedno sa institucijama koje vode takav postupak planiranja.

S druge strane, u zemljama SAD-a, prostorno se planiranje tumačilo drugačije. Naime, njihovo shvaćanje slobode bilo je oduvijek slobodnije, te su na taj način utvrdili da svatko ima potpuno pravo koristiti svoje vlasništvo onako kako to želi. Sve dok prostor ne postane rijedak resurs, takav sustav djeluje prilično dobro. Međutim, zbog rasta stanovništva i sve većeg pritiska na obalna područja, i u SAD-u se javio problem smanjenja prostora kao resursa. Kao posljedica toga, javila se potreba za prostornim planiranjem, odnosno planiranim iskorištavanjem resursa.

U SAD-u je 1972.godine donesena Uredba o upravljanju obalnim područjem, što je u osnovi nacrt zakona koji daje državama upute o uspostavi nadležnosti nad upravljanjem obalnim područjem.⁹

U narednim je godinama poduzeto niz aktivnosti vezanih uz razvoj nadležnosti i provedbu planova. Upravljanje obalnim područjem u SAD-u bilo je usredotočeno na institucionalne dogovore, dok u Europi nije bilo potrebe za uvođenjem istoga jer su sve potrebne institucije zapravo već postojale.

⁹ Kovačić M., Komadina P.: op.cit., p. 18.

Što se tiče obalnog planiranja u Hrvatskoj, unatoč velikim pritiscima prouzročenima urbanizacijom, industrijalizacijom i turističkom izgradnjom, veliki su i vrijedni prostori ostali sačuvani. Stručnjaci i institucije u Hrvatskoj bili su vrlo aktivni u međunarodnim organizacijama koje se bave planiranjem i zaštitom mora i obalnih područja, u sustavu Ujedinjenih naroda ali i izvan njega.

Razvoj upravljanja obalnim područjem u Hrvatskoj može se slikovito promatrati kroz tri različite faze:¹⁰

- Upravljanje obalnim područjem u razdoblju do 2006. godine
- Upravljanje obalnim područjem danas
- Upravljanje obalnim područjem u budućnosti.

3.2. NAČELA UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM

Što se tiče principa po kojima se upravlja obalnim područjem, ona potječu iz Povelje o čovjekovu okolišu i razvoju koja je donesena u Riu 1992. godine a prethodila joj je Konferencija ujedinjenih naroda iz Stockholma 1972. godine. Ova povelja donesena je kao potvrda odnosno općeprihvatljivi standardi upravljanja obalnim područjem. U njoj je najvažnije:

- Postojanje volje s ciljem da se na novim razinama uspostavi suradnja među državama te bitnim dijelovima društva i stanovništva, čime se stvara novo i pravedno partnerstvo diljem svijeta
- Jačanje napora radi ostvarenja međunarodnih dogovora kojima bi se poštivali interesi svih i zaštitio integritet globalnog sustava razvoja i čovjekova okoliša
- Priznavanje nedjeljivosti zemlje i međusobnih odnosa koji na njoj postoje

Prema prethodno navedenim odrednicama utvrđeno je 27 načela, a ovdje će se spomenuti samo prvih 10:¹¹

¹⁰ Ibidem, p. 20.

Načelo 1.

Ljudi su u središtu nastojanja da se ostvari trajni razvoj. Imaju pravo na zdrav i produktivan život u skladu s prirodom.

Načelo 2.

U skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda i principima međunarodnog prava, države imaju suvereno pravo koristiti vlastite resurse u okviru vlastite ekološke i razvojne politike te su odgovorne pobrinuti se da djelatnosti u području za koje su nadležne ili koje su pod njihovim nadzorom na nanesu štetu drugim državama ili područjima izvan njihova suverenog prava.

Načelo 3.

Pravo na razvoj mora biti ostvaren tako da način bude primjeren razvojnim i ekološkim potrebama današnjih i budućih naraštaja.

Načelo 4.

Otklanjanje siromaštva, kao nužna pretpostavka trajnog razvoja, zadatak je od osnovnog značenje, koji zahtjeva suradnju svih država i naroda kako bi se smanjila nejednakost životnog standarda i bolje udovoljilo potrebama većine ljudi.

Načelo 5.

Da bi se postigao trajni razvoj i bolja kvaliteta života za sve ljude, države bi trebale reducirati ili ukloniti proizvodne i potrošačke strukture koje nisu trajne te poticati odgovarajuću demografsku politiku.

¹¹ Rio Declaration on Environment and Development, online:
http://en.wikipedia.org/wiki/Rio_Declaration_on_Environment_and_Development (25.06.2013.)

Načelo 6.

Ekološkim se pitanjima najbolje baviti uz sudjelovanje svih pogođenih građana na pojedinim razinama. Na nacionalnoj razini svaki pojedinac ima primjeren pristup informacijama o čovjekovu okolišu. Stavljajući informacije na raspolaganje u širem opsegu, države olakšavaju i unapređuju stvaranje javne svijesti i sudjelovanje javnosti.

Načelo 7.

Države u okviru svojih mogućnosti primjenjuju u velikoj mjeri načelo preventive radi zaštite čovjekova okoliša. Ako prijeti teška ili trajne šteta, nedostatak potpune sigurnosti zasnovane na znanstvenim spoznajama ne može biti razlog da se ne primjene skupe mjere kako bi se izbjeglo zagađenje okoliša.

Načelo 8.

Pojedina država mora odmah obavijestiti druge države o prirodnim katastrofama ili drugim opasnostima koje mogu prouzročiti iznenadna štetna djelovanja na čovjekov okoliš. Zajednica naroda učiniti će sve kako bi pomogla državama koje su time pogođene.

Načelo 9.

Države mirno i uz pomoć odgovarajućih sredstava rješavanju međusobne sukobe na području čovjekova okoliša, a u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda.

Načelo 10.

Države i narodi surađuju u dobroj namjeri i duhu partnerstva u ispunjavanju načela koje sadrži ova Povelje, kao i pri daljnjem razvoju međunarodnog prava na području trajnog razvoja.

Temeljem ovih 27 načela koji pomažu u ostvarenju politike održivog razvoja, tri se posebno izdvajaju:

1. Izrada studije utjecaja na okoliš
2. Naknada zbog onečišćenja kao rezultat obavljanja gospodarske djelatnosti
3. Demokratičnost u smislu sudjelovanja javnosti

Uz prethodno navedena temeljna načela iz Povelje, postoje još i načela u vezi sa zaštitom okoliša i razvoja kao cjelovita koncepcija održivog razvoja, AGENDA 21. To je programsko-politička deklaracija Deklaracije iz Ria a predstavlja predložak za djelovanje u 40 različitih područja kao što su zaštita tla, šuma, voda, zraka, poljoprivrede itd. te navodi 9 osnovnih društvenih grupa a to su žene, djeca i mladež, autohtono stanovništvo, nevladine organizacije, lokalne vlasti, radništvo i sindikati, poslovni svijet i industrija, znanstvenici i poljoprivrednici. Njihovo je djelovanje ključno za održivi razvoj Zemlje. Posebno je istaknuto da ključnu ulogu u ostvarivanju održivog razvoja imaju lokalne vlasti. Njima je preporučeno da izrade svoje dokumente nazvane lokalna Agenda 21.

3.3. UPRAVLJANJE RAZVOJEM I OBALNIM RESURSIMA

Rast i razvoj se često koriste kao sinonimi, iako označavaju potpuno različite procese koji se zbivaju istovremeno. Rast je taj koji označava neki pomak u količini, odnosno kvantitativnu promjenu. S druge strane, razvoj je novo stanje kojemu se teži, odnosno novi položaj od onog trenutnog. Može se, dakle, reći da je rast samo jedna komponenta razvoja te jedan od njegovih pokretača, dok je razvoj proces koji uključuje promjene u svim područjima života.

*Za razliku od rasta, razvoj je proces nastajanja nečega novoga iz prethodnog i anticipiranog stanja- kvalitativna socijalna promjena u skladu s očekivanjima.*¹²

Iz svega spomenutog može se zaključiti da je rast samo jedna komponenta razvoja i jedan od njegovih pokretača, dok je razvoj proces koji uključuje promjene u svim područjima života.

¹² Bračun D., Matešić M., Omazić M.A.: Leksikon održivog razvoja, Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, Zagreb, 2012., p.252

Što se tiče održivoga razvoja, to je proces koji se temelji na konceptu razvoja koji podržava rast i promjene strukture proizvodnje i potrošnje, uz održavanje razine kakvoće i upotrebljivosti prirodnih resursa. Dakle, održivi je razvoj osnova svake razvojne strategije.

Kod upravljanja razvojem i obalnim resursima, u današnje se vrijeme sve više uvodi sustavni pristup. Jedino se na taj način mogu uskladiti različiti ciljevi i strukture, odnosno njihove razine.

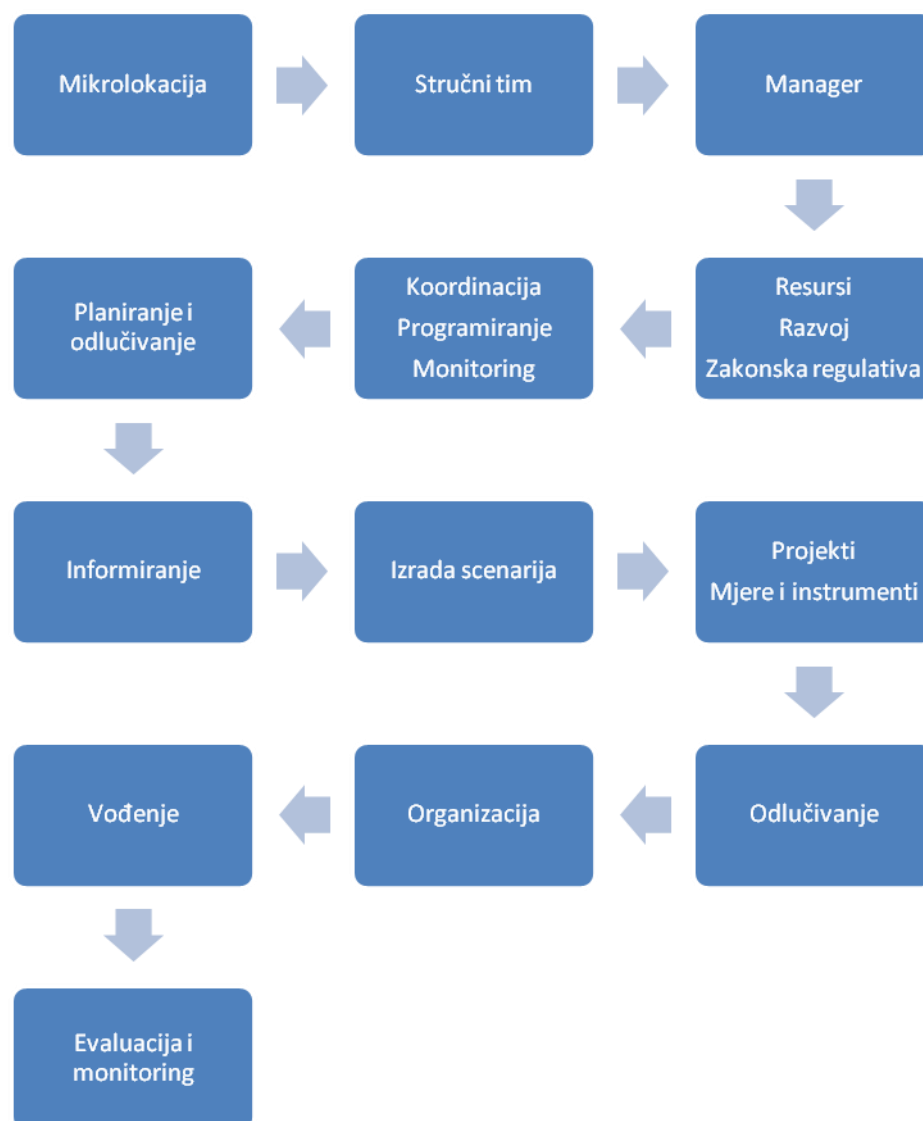
Prirodni se resursi uglavnom promatraju kao opće dobro s beskonačnim kapacitetom. Kada se govori o cijeni proizvodnje, može se reći da je njihov položaj potpuno zanemaren, te je često služio kao osnova za konkurentnost na tržištu proizvoda. Širenje proizvodnje dovelo je do pretjeranog iskorištavanja prirodnih resursa, a time i do njihove kritične granice.

Upravljanje razvojem i prirodnim resursima na obalnim područjima specifično je samo po sebi zbog profita koji nije isključiv, ali ni sporedni cilj. Svako takvo upravljanje prirodnim resursima obalnih područja, kao i upravljanje općenito, treba se promatrati kao proces.

Kao što se prethodno spomenulo, obalna područja su vrlo složene regije, sastavljane od različitih ekonomskih i prirodnih struktura na kojemu se istovremeno događaju mnogi konflikti između korisnika zbog različitosti interesa. Jedna od otežavajućih okolnosti kada se govori o upravljanju je ta, što nadležnosti nije uvijek u horizontalnim razinama. Mjesto odlučivanja nalazi se, također, na različitim razinama, od lokalnog do internacionalnog.

Na shemi 1 koja se nalazi na idućoj stranici prikazana je organizacija upravljanja prirodnim resursima.

Shema 1. Organizacija upravljanja prirodnim resursima

Izvor: izradio student prema Kovačić M., Komadina P.: **Upravljanje obalnim područjem i održivi razvoj**, Sveučilište u Rijeci, Pomorski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2011., p. 30.

Upravljanje prirodnim resursima i prirodnim bogatstvom pojavilo se u trenutku kada sve više sazrijeva svijest o opasnostima koje prijete uništenju prirodnog i čovjekovog okoliša. Dakle, upravljanje obalnim resursima može se definirati kao razvojni proces koji se temelji na osnovnim načelima upravljanja, posebno u području zaštite obalnog i morskog okoliša. Svrha upravljanja je održivi razvoj koji se temelji na harmoniji i ravnoteži, te kvaliteta života svih korisnika obalnog područja.

3.3.1. Iskorištavanje obnovljivih izvora energije

Sadašnji izvori energije poput nafte i plina nisu obnovljivi, zbog čega se posljednjih godina intenzivno razmišlja i traga o alternativnim izvorima energije. Uz razvoj tehnologije omogućava se iskorištavanje prirodnih resursa i ostalih prirodnih blagodati kao energije. Tako da vjetar, sunce i energija vode mogu zamijeniti naftu, ugljen i plin. Korištenjem obnovljivih izvora energije smanjuje se količina štetnih plinova no problem je nepredvidljivost energenata.

Obnovljivi izvori energije se koriste za proizvodnju energije odnosno za bilo kakav koristan rad a njihove se rezerve stalno obnavljaju, konstantno ili u cikličkim periodima. Dijele se u dvije glavne kategorije i to: tradicionalni obnovljivi izvori (biomasa i hidroelektrane) i novi obnovljivi izvori energije (sunce, vjetar, geotermalna energija). Iz tih novih izvora u današnje se vrijeme dobiva oko 18 posto ukupne svjetske energije.

Rad i razvoj sa obnovljivim izvorima je izuzetno važan jer oni imaju važnu ulogu u smanjivanju emisije ugljičnog dioksida u atmosferu. I Hrvatska je ulaskom u Europsku uniju prihvatila njezin cilj a taj je smanjenje emisije CO² u atmosferu. I sama Europska unija uspostavila je strategiju od niza mjera kako bi se potaknule privatne investicije u objekte za pretvorbu obnovljivih izvora energije u iskoristivu energiju.

Morske vode odnosno oceani čine 70 posto zemljine površine i najveći su energetske potencijal kao obnovljivi izvor energije. Razlika između plime i oseke na nekim je mjestima i do 10 metara, što predstavlja mogućnost u korištenju hidroenergije, a najčešće je to slučaj na obalama oceana. Valovi su također jedna od neiskorištenih mogućnosti za dobivanje energije. Mnogi znanstvenici i analitičari su kroz različite studije došli do zaključka da valovi oceana posjeduju dovoljno energije za proizvodnju do 2 TW električne energije. Najviši valovi pojavljuju se zimi, što se ujedno i poklapa s najvećom potrošnjom energije. Jednostavniji oblik iskorištavanja energije valova bio bi neposredno uz obalu zbog lakšeg dovođenja električne energije do potrošača. Međutim, energija valova na pučini je znatno veća ali je i njezino iskorištavanje znatno skuplje. Poznata su tri načina za iskorištavanje energije vjetra a to su preko plutaca, pomičnog klipa i lopatica.

3.3.2. Koncentracija i smještaj djelatnosti na obalnom području

Koncentracija stanovništva se povezuje s regionalnim razvojem zbog toga što se gospodarske djelatnosti neravnomjerno raspoređuju te su samim time i društvene aktivnosti neravnomjerne. Kada bi se analiziralo koncentraciju stanovništva na određenom području u obzir se uzimaju prirodne osnove i ljudski motivi, tehnički stimulansi te ekonomski razlozi koji su u posljednje vrijeme najčešći uzrok migracija.

Koncentracija gospodarskih djelatnosti usmjerena je na postizanje određenih prednosti, pri čemu se ona treba usklađivati s osnovnim koncepcijama regionalnoga razvoja. Zaključak je da treba težiti ravnomjernom razvoju regije, odnosno zemlje.

Važan element razvoja predstavlja razmještaj različitih turističkih prihvatnih odredišta, a usmjeravanje razvoja dio je politike razvoja.

Prostorni razmještaj novih djelatnosti, u suvremenim uvjetima, jedan je od osnovnih čimbenika koji utječu na promjenu u pogledu prostornog razmještaja stanovnika koji omogućuje prednosti koje se pojavljuju u obliku gospodarskih učinaka.

U proteklo se vrijeme pokušavalo političko-ekonomskim mjerama diktirati razmještaj gospodarskih djelatnosti kako bi se riješio problem nedovoljno razvijenih područja. Nakon spomenutog pokušaja javila se potreba za uspostavljanjem određenih kriterija koji će na taj način efikasno usklađivati gospodarske interese s interesima regionalnog razvoja.

Također, postoji i tzv. analiza prednosti lokacija kojom se dolazi do zaključka da je analiza dislociranog lokaliteta često formalnost, jer je jasno da će biti izabrana ona lokacija koja ima već postojanu infrastrukturu, mogućnost osiguranja radne snage i sl., dok izbor dislociranog lokaliteta često nije gospodarski opravdan.

Potreba da se potpuno eliminiraju nedovoljno razvijena područja, i to kroz smanjenje nenaseljenosti, razvojem gospodarskih djelatnosti do potpunog aktiviranja svih potencijala, omogućuje postupno naseljavanje i oživljavanje praznih područja. Iz navedenog proizlazi da postojanje takvih područja, osobito na hrvatskim otocima, predstavlja trajan čimbenik

koji usporava rast i razvoj zajednice. Također, rješavanju toga problema treba pristupiti na znanstvenim osnovama.

3.4. INTEGRALNO UPRAVLJANJE OBALNIM PODRUČJEM

Gusto naseljene obale najeksploatiraniji su svjetski prostor. Obalna područja i zaštita njihova osjetljivoga prirodnog i kulturnog naslijeđa prioritetni je nacionalni interes svih zemalja. Obale cijeloga Sredozemlja, pa tako i Hrvatske, prostor su koncentriranoga razvoja već tisućljećima. Obalna područja posebno su ugrožena pretjeranom urbanizacijom i nekontroliranom gradnjom, nepostojanjem prostornih planova ili njihovom nezadovoljavajućom provedbom, masovnim turizmom, neprimjerenom industrijom, itd.

Iznimna potražnja za prostorom i drugim prirodnim bogatstvima obalnoga područja povećava rizik degradacije osjetljivih obalnih ekosustava i prirodnih bogatstava kao što su ribolovni fond, vrijedni krajobrazi, močvare, riječne delte, morsko dno, itd. Osim toga, javlja se i opasnost od klimatskih promjena, podizanja razine mora, poplava i razarajućih klimatskih pojava (pijavice i sl.), koje su stalna prijetnja sredozemnim, pa tako i hrvatskim obalama.

Zbog navedenih razloga, početkom prošlog stoljeća, a osobito u posljednjem desetljeću, mnoge su zemlje svijeta primijenile metodologiju integralnog upravljanja obalnim područjem kako bi prevladale postojeće probleme i pritiske na obalno područje.

Integralno upravljanje obalnim područjem relativno je novo područje u odlučivanju. Njegovo je trajanje i kompleksnost, kroz prirodnu, socioekonomsku i institucionalnu perspektivu, dug proces s mnogo cikličkih faza – od identifikacije problema sve do implementacije i evaluacije.¹³

Jedna od definicija kaže da je *integralno upravljanje obalnim područjem dinamički proces održivog upravljanja i korištenja obalnih područja, uzimajući u obzir istodobno*.¹⁴

¹³ Kovačić M., Komadina P.: op.cit. p. 77.

¹⁴ Ibidem, p. 80.

- krhkost obalnih ekosustava i krajobraza
- raznolikost aktivnosti i korištenja
- njihovo međusobno djelovanje
- pomorsku usmjerenost pojedinih aktivnosti i korištenja
- njihov utjecaj na morske i kopnene dijelove.

S druge strane, Europska komisija definira integralno upravljanje obalnim područjem kao *kontinuirani proces uprave čiji je cilj provesti održivi razvoj, očuvanje obalnih područja i njihove biološke raznolikosti. Da bi se to postiglo, integralno upravljanje obalnim područjem traži, putem učinkovitijeg upravljanja, uspostavu i održavanje najboljeg načina korištenja održivih razina razvoja i aktivnosti na obalnom području, a s vremenom i poboljšanja fizičkog statusa obalnog okoliša u skladu s uobičajenim dogovorenim normama.*¹⁵

Temeljna postavka integralnog upravljanja obalnim područjem je ujedno razumijevanje odnosa između obalnih resursa (uključujući kopno i more), načina njihova korištenja i utjecaja na okoliš obalnog područja. Može se zaključiti da je to kontinuirani, fleksibilni i proaktivni proces koji su prihvatile i provode ga brojne zemlje i međunarodne organizacije.

S obzirom na činjenicu da prosječno trajanje procesa integralnog upravljanja obalnim područjem traje od 10 do 15 godina, logično je da je većina zemalja još u ranim fazama toga procesa.

3.4.1. Svrha i ciljevi integralnog upravljanja obalnim područjem

Kao što je prethodno istaknuto, osjetljiva obalna područja širom svijeta suočavaju se s porastom stanovništva, razvojem industrije i turizma te intenzivnom eksploatacijom morskih resursa. Prijetnje poput pojave prirodnih katastrofa sve se više pojačavaju, i to kao rezultat klimatskih promjena. Kao rezultat svega navedenoga, sve se češće javljaju sukobi interesa, a održivo korištenje prirodnih resursa dovodi se u pitanje.

¹⁵ Coastal Zone Policy, online: <http://ec.europa.eu/environment/iczm/home.htm> (30.6.2013.)

Kako bi se riješili ti konflikti, pokrenut je proces integralnog upravljanja obalnim područjem.

Dakle, integralno upravljanje obalnim područjem kontinuirani je proces usmjeren na primjenu održivog razvoja obalnih područja. On je usmjeren na usklađivanje različitih načina korištenja obale kojima se zadovoljavaju potrebe društva, sada ali i u budućnosti. Taj proces koristan je iz perspektive zaštite okoliša budući da reducira i sprječava šteta za okoliš, a iz ekonomske perspektive- dugoročno donosi ekonomske koristi. Integralno upravljanje pomaže u očuvanju prirode i njezinih resursa za buduće generacije. Ukratko, integralno upravljanje obalnim područjem pomaže u primjeni načela navedenih u Deklaraciji iz Rija.

Najvažniji ciljevi integralnog upravljanja obalnim područjem su¹⁶:

- utvrditi resurse koje je moguće iskorištavati, a da to ne dovodi do njihovog nestanka
- obnoviti oštećene resurse te tradicionalne ili nove oblike korištenja
- odrediti razinu korištenja resursa tako da se ne prijeđe nosivi kapacitet resursne osnove
- osigurati integritet i bioraznolikost sustava
- umanjiti rizike uništavanja osjetljivih resursa
- poštovati prirodne procese u obalnim područjima
- podržavati i razvijati komplementarne umjesto konkurentnih aktivnosti i s time spriječiti izazivanje konflikata u korištenju obalnog područja
- osigurati da se ekološki i ekonomski ciljevi ostvare uz prihvatljivi trošak
- osigurati provedbu suodlučivanja zainteresiranih sudionika u procesu
- razvijati ljudske resurse i unapređivati institucionalne kapacitete za provedbu integralnog upravljanja obalnim područjem.

¹⁶ Kovačić M., Komadina P.: op.cit. p. 89.

3.4.2. Faze integralnog upravljanja obalnim područjem

Integralno se upravljanje provodi kroz nekoliko faza. Prva je faza analiza stanja odnosno prepoznavanje problema. Da bi se krenulo sa ovom fazom najčešće su potrebne i neke političke odluke.

U ovoj prvoj fazi prepoznavanja problema treba sagledati probleme koje treba riješiti, što će integralno upravljanje značiti odnosno što će se s njime postići, koji su koraci potrebni za djelovanje što uključuje i plan rada koji je i najvažniji dokument u početku, te broj potrebnih sati i visina troškova. Postavljanje odgovornih ljudi odnosno menadžmenta koji će voditi određeni proces bitan je element ove faze.

Druga faza je planiranje odnosno određivanje prijedloga, kojima bi se uspostavilo stalno i integralno upravljanje obalnim područjem. Prikupljanjem podataka želi se izraditi profil obale kako bi se postavile karakteristike za probleme određenog područja. Dakle, u profil obale ulaze postojeći problemi vezani za okoliš i resurse, institucije i zakonodavstvo te financijski kapaciteti, društvena organizacija obalnog područja...

Nakon što se dobije određeni profil obale, na temelju nje se definira razvojna politika. Ona predstavlja bit integralnog upravljanja obalnim područjem. Ona mora sadržavati definiciju određenog obalnog područja, određene granice istog te zakonske okvire. Potrebno je da sadrži i ciljeve programa integralnog upravljanja, strategije odnosno putove kojim će se doći do određenog, postavljenog cilja, financijski plan i potrebu za kadrovima. Kada su prethodno navedene funkcije gotove predloženi program se mora prihvatiti i primijeniti od strane donositelja odluka. Naravno, program će se odobriti ako je jasan i razumljiv, ako ga podržavaju sve interesne grupe, poznat je političarima koji su informirani o najnovijim promjenama te najvažnija stavka, da su obrazloženi troškovi i način njihova pokrivanja. Kada se odobri, plan kreće u provedbu.

Treća faza je faza implementacije ili provedba plana. Tu se vidi da li su sve prethodne radnje dobro obavljene i kvalitetno provedene. Upravljanje ovakvim procesom je složen i dugotrajan proces. Informacije koje su dobivene praćenjem procesa mogu dovesti i do promjena u trenutnom programu a novi sukobi interesa mogu izazvati neočekivane probleme.

Posljednja faza je praćenje i evaluacija. Praćenjem se kontinuirano prikupljaju podaci koji se zatim procjenjuju i obrađuju te daju povratnu informaciju koja može dovesti i do toga da se program mora mijenjati što opet izaziva dodatne troškove. No, problem je što su novčana sredstva namijenjena za praćenje najčešće ograničena, odnosno stručnjaci nemaju slobodu nego su ograničeni što ponekad dovodi do toga da se kao rezultat dobiju manje kvalitetni podaci koji primjerice pokrivaju samo nekoliko mjesta, obrađene su samo neke dobne ili spolne skupine i sl.

U donjem primjeru nalazi se shema (shema 2) u kojoj su grafički prikazane spomenute i opisane faze integralnog upravljanja obalnim područjem.

Shema 2. Faze integralnog upravljanja obalnim područjem

Izvor: izradio student prema Kovačić M., Komadina P.: **Upravljanje obalnim područjem i održivi razvoj**, sveučilište u Rijeci, Pomorski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2011., p. 91.

Svaka spomenuta faza sastoji se od zadataka koji nisu točno određeni. Svaki pojedini slučaj biti će različit zbog svoje fizičke, geografske, društvene, ekonomske, kulturološke ili političke pozadine, a pojedine faze treba promatrati kroz kružni pristup.

4. ODRŽIVI RAZVOJ OBALNOG PODRUČJA

Težnja za maksimalnim profitom, neumjerena potrošnja gotovo svih resursa, nemaran odnos čovjeka prema prirodnoj i društvenoj okolini, doveo je naš planet na rub opstanka. Zato je prevladavanje navedenih negativnih modela ponašanja osnovni preduvjet opstanka Zemlje, te opstanka i razvoja čovječanstva.

Održivim se razvojem pokušava zadovoljiti sve potrebe sadašnjice te omogućava budućim generacijama zadovoljavanje svojih potreba. Pravilno shvaćanje održivog razvoja obuhvaća drastične zahtjeve za promjenama u gotovo svim područjima života kao što su politika, ekonomija i društvo, a naročito u zaštiti i razvoju obalnog područja koje bez prihvaćanja ovakvog načina vođenja ne može opstati.

Održivi razvoj obalnog područja zahtjeva od svakog pojedinca dovoljno odgovornosti da prepozna što bi se sve moglo izvesti i ostvariti kada taj pojedinac prepozna da su njegovi interesi neodvojivo povezani s interesima zajednice.

Postoji nekoliko definicija održivog razvoja. Prva kaže da je održivi razvoj *razvoj kojim se zadovoljavaju potrebe današnjih naraštaja a da se pritom ne ugrožava mogućnost budućih naraštaja u zadovoljavanju njihovih potreba.*¹⁷ To znači da pri odlučivanju i provođenju aktivnosti kojima svaka organizacija stvara vrijednost treba sustavno uzimati u obzir ekonomske i društvene činitelje te činitelje vezane za zaštitu okoliša. Održivi je razvoj takav razvoj u kojem su procesi promjena, uporaba resursa, smjer investicija, tehnološki razvoj i institucionalne promjene koje se provode konzistentni s potrebama današnjih i budućih naraštaja.

Pojam održivog razvoja nastao je kao rezultat razvoja ekološke misli i njezine primjene u praksi. Filozofija održivog razvoja temelji se na konceptu razvoja koji podržava rast i promjene strukture proizvodnje i potrošnje, uz održavanje razine kakvoće i upotrebljivosti prirodnih resursa. Dakle, održivi razvoj je osnova svake razvojne strategije. Iz svega navedenog proizlazi sljedeća definicija koja kaže da je *održivi razvoj skladan*

¹⁷ Bačun D., Matešić M., Omazić M.A.: op.cit., p. 195.

*odnos okoliša i ljudske djelatnosti, s ciljem očuvanja prirodnog bogatstva našeg planeta za buduće naraštaje.*¹⁸

4.1. POJAM I EVOLUCIJA ODRŽIVOG RAZVOJA

Industrijska je revolucija otvorila novu stranicu ljudske povijesti u kojoj se čovječanstvo nosilo s izazovima prirode i preživljavalo njezine prijetnje. Ali, nekritičnim vrednovanjem modernizacije i znanstveno-tehničke mogućnosti prirodi prijeti razaranje, a čovjeku i društvu nemogućnost života i napretka u takvoj prirodi.

Današnje, tzv. rizično društvo, mora svoje mjesto naći u budućnosti analizirajući globalne rizike i tražeći nove modele razvoja i suživota s prirodom. Pri tome polazna točka koncepcije održivog razvoja treba biti da se promišljanja o zaštiti okoliša integriraju u proces donošenju razvojnih i opće društvenih odluka.

Korijen krize nalazi se u ciljevima čovjekove aktivnosti (društveno-ekonomskom razvoju) i načinu kako čovjek prirodni kapital (prirodne vrijednosti) pretvara u svoj privatni kapital.

Jasno je da spomenuta neujednačenost između razvoja i okoliša ne može vječno trajati te su stoga ljudi počeli tražiti druge oblike razvoja koji će uvažavati ravnotežu između okoliša i ljudske zajednice. Došlo se do zaključka da treba krenuti novim smjerom razvoja u budućnosti na temeljima održivog razvoja.

Pojam održivog razvoja "Sustainable Development" potječe iz šumarstva, a odnosi se na mjeru pošumljavanja površina i na sječū šume koje su bile međuzavisne i nisu smjele narušiti biološku obnovu šume. Tijekom procesa razumijevanja termina "održivosti" i "održivog razvoja", osim ekološke ravnoteže vezane za te termine, sve se više isticala ekonomska sigurnost i socijalna pravednost kao elementi od kojih je "sastavljen" održivi razvoj.¹⁹

¹⁸ Kovačić M., Komadina P.: op. cit., p. 58.

¹⁹ Črnjar M., Črnjar K.: Menadžment održivoga razvoja, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, 2009., p. 78.

U 80-im godinama 20. stoljeća održivost je ušla kao termin međunarodne zajednice kada je UN-a iznijela svjetsku strategiju očuvanja prirodnih resursa usklađenu s općim ciljem postizanja održivog razvoja: „Nerazumno korištenje brojnih bitnih prirodnih resursa uz mnoge vrste onečišćivača već su premašili mjeru koja je fizički održiva u prirodi.“

Termin održivi razvoj 80-ih godina ušao je u opću terminologiju kako bi se ukazala povezanost razvoja i zaštite okoliša. Prvo ozbiljnije poimanje održivog razvoja prikazano je u izvješću Svjetske komore za okoliš UN-a i publicirano pod nazivom „Naša zajednička budućnost“, 1987. godine. U toj je studiji održivi razvoj definiran kao "razvoj koji zadovoljava potrebe današnjeg naraštaja bez ugrožavanja budućih naraštaja".

Održivi razvoj, kakvoća okoliša i gospodarski razvoj, postale su spojive aktivnosti. Zaštita okoliša ne može se postići na račun ograničavanja gospodarskog razvoja, već treba cjelokupnu raspravu o ekološkim problemima usmjeriti kako postići održivi razvoj.

Svjetska Konferencija okoliša i razvoja održana pod pokroviteljstvom UN-a (Rio de Janeiro, 1992.) definitivno je prihvatila koncepciju održivog razvoja kao jedino poznato rješenje problema razvoja i okoliša. Koncepcija održivog razvoja tada je definitivno podržana kao koncepcija razvoja i kao strategija osmišljavanja razvojne politike i politike zaštite okoliša.

Održivost izražava načelo koje označava trajan opstanak prirodnog resursa, a razvoj označava koncepciju u sklopu društvene znanosti koja se odnosi na poredak ljudskih resursa. Uzimajući u obzir oba pojma zajedno, održivi se razvoj može definirati kao *odnos između dinamičkih gospodarskih sustava koje osmišljava čovjek, i većih dinamičkih ekoloških sustava koji se sporo mijenjaju i koji moraju biti u ekološkoj ravnoteži.*²⁰

Na sljedećoj stranici na slici (slika 5) se nalazi shematski prikaz održivog razvoja.

²⁰ Ibidem, p. 81.

Slika 5. Prikaz održivog razvoja

Izvor: <http://ecogreenteam.eu5.org/eco-green-team-odrzivi-razvoj> (15.07.2013.)

Na slici je prikazana međuovisnost ekonomije, okruženja (prirode) te društva i zajednice. Njihovo međusobno djelovanje utječe na stvaranje održivog razvoja.

4.2. NAČELA ODRŽIVOG RAZVOJA

Postoji devet načela koja se smatraju temeljem strategije za održivi razvoj. Ona su međusobno povezana i međusobno se podupiru. Od od ovih devet načela prvo predstavlja etičku osnovu za narednih osam. Od drugog do petog načela se definiraju kriteriji koji se moraju ostvariti a posljednja četiri definiraju smjerove kojima treba ići na putu prema održivom društvu na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini. Načela su:²¹

1. Poštovanje i briga za životnu zajednicu. Ovo načelo se temelji na poštovanju i brizi za ostale ljude i za ostale oblike života, sada i u budućnosti. To je etičko načelo. Razvoj se ne smije odvijati nauštrb drugih ljudi ili kasnijih naraštaja, niti smije ugroziti opstanak ostalih vrsta. Koristi i troškovi od uporabe resursa i zaštite okoliša trebaju se pravedno podijeliti među različitim zajednicama i interesnim skupinama, među siromašnima i bogatima, te među našim naraštajem i onima koji će doći poslije nas.

²¹ Ibidem, p. 85.

2. Pобољшanje kakvoće života. Cilj je razvoja poboljšati kakvoću ljudskog života. Razvoj treba omogućiti ljudima da ostvare svoju sposobnost i da imaju dostojanstven život. Gospodarski je rast dio razvoja, ali ne može biti i isključivi cilj, i ne može se odvijati u nedogled. Iako se ciljevi postavljeni za razvoj razlikuju, neki su ciljevi gotovo univerzalni. To su dug i zdrav život, obrazovanje, dostupnost resursima potrebnim za dobar standard življenja, politička sloboda, zajamčena ljudska prava i sloboda od nasilja. Razvoj je stvaran samo ukoliko čini naše živote boljima u svim tim pogledima.

3. Zaštita vitalnosti i raznolikosti Zemlje. Razvoj se mora temeljiti na zaštiti okoliša; mora pružiti zaštitu strukturi, funkcijama i raznolikosti prirodnih sustava svijeta o kojima naša vrsta ovisi. U tu je svrhu potrebno:
 - zaštititi sustave za održavanje života. Ekološki su procesi koji održavaju planet prikladnim za život. Ti procesi oblikuju klimu, pročišćuju zrak i vode, reguliraju protok voda, recikliraju osnovne elemente, stvaraju i regeneriraju tla i omogućuju ekosustavima da se sami obnavljaju;
 - zaštititi bio raznolikost. Uključuje sve vrste biljaka, životinja i ostalih organizama; raspon genetskog fonda unutar svake vrste, te raznolikost ekosustava;
 - osigurati održivost korištenja obnovljivih resursa. Ti resursi uključuju tla, divlje i udomaćene organizme, šume, pašnjake, obradiva zemljišta, te morske i slatkovodne ekosustave koji podržavaju uzgoj riba. Uporaba se smatra održivom, ukoliko se odvija u okviru kapaciteta resursa za regeneracijom.

4. Minimaliziranje iscrpljivanja neobnovljivih resursa. Iscrpljivanje neobnovljivih resursa, kao što su minerali, nafta, plin i ugljen, mora se svesti na minimum. Premda se ovi resursi ne mogu koristiti na održivi način, njihov se životni vijek može produžiti, na primjer recikliranjem, manjom uporabom resursa za stvaranje određenog proizvoda, ili prelaskom na obnovljive zamjene gdje god je to moguće. Ovi su postupci prijeko

potrebni kako bi Zemlja bila u stanju podržavati još milijarde i milijarde ljudi u budućnosti, i svakome pružati život dolične kakvoće.

5. Poštovanje granica prihvatljivog kapaciteta Zemlje. Granice "prihvatnog kapaciteta" ekosustava Zemlje unutar kojih ti sustavi, kao i biosfera, mogu podnijeti nepovoljne utjecaje, a da pri tom ne dolazi do opasne degradacije, ograničeni su. Ove se granice razlikuju od regije do regije, a utjecaji ovise o broju ljudi te o količini hrane, vode, energije i sirovina koju svaka osoba koristi i rasipa. Politika kojom se ljudska populacija i životni stilovi nastoje dovesti u ravnotežu s prihvatnim kapacitetom Zemlje mora se nadopunjavati tehnologijama kojima se taj kapacitet povećava pravilnim gospodarenjem.
6. Promjene u osobnim stavovima i postupcima. Radi usvajanja etike za održivo življenje, ljudi moraju preispitati svoje vrijednosti i promijeniti svoje ponašanje. Društvo mora promicati one vrijednosti koje podupiru takvu etiku, te destimulirati one koje nisu usklađene s održivim načinom života. Nužno je širiti informacije putem formalnog i neformalnog obrazovanja kako bi svi imali spoznaje o aktivnostima koje je potrebno poduzimati.
7. omogućavanje zajednicama da skrbe o vlastitom okolišu. Zajednice i lokalne skupine predstavljaju najjednostavnije kanale putem kojih ljudi mogu izraziti svoju zabrinutost te poduzeti mjere radi stvaranja stabilnog, održivog društva. Međutim, tim su zajednicama, kako bi mogli djelovati, potrebna ovlaštenja, moć i znanje. Ljudi koji se sami organiziraju kako bi činili svoje zajednice održivima, djelotvorna su sila bez obzira je li njihova zajednica bogata, siromašna, gradska, prigradska ili ruralna.
8. Stvaranje nacionalnog okvira za integraciju razvoja i zaštite. Da bi društvo moglo napredovati na racionalan način, mora imati bazu informacija i znanja, pravni i institucijski okvir, te dosljednu gospodarsku i društvenu politiku. Nacionalni program za postizanje održivosti mora uključivati sve interese te nastojati prepoznati i spriječiti probleme prije nego što se

pojave. Mora biti prilagodljiv i neprekidno preusmjeravati svoj put kao odgovor na nova iskustva i potrebe.

9. Stvaranje globalnog saveza. Globalna će održivost ovisiti o čvrstom savezu među svim državama. No, razine razvijenosti u svijetu nisu jednake, te se državama s nižim prihodima mora pomoći kako bi razvijale održivost i zaštitile svoj okoliš. Globalnim i zajedničkim resursima, a posebno atmosferom, morima i zajedničkim ekosustavima, može se gospodariti isključivo temeljem zajedničkog cilja. Etika skrbljenja primjenjuje se na međunarodnoj, nacionalnoj i osobnoj razini. Nijedna država nije samodostatna. Svi mogu imati koristi od globalne održivosti, ali svi će biti ugroženi ako se ne postigne takvu održivost.

4.3. PROTOKOL O INTEGRALNOM UPRAVLJANJU OBALNIM PODRUČJEM

U okviru Programa Ujedinjenih naroda za zaštitu okoliša, Mediteranskog akcijskog plana i Konvencije o zaštiti morskog okoliša i obalnog područja Sredozemlja (Barcelonska konvencija), na sastanku opunomoćenika održanom 20.-21. siječnja 2008. u Madridu, potpisan je Protokol o integriranom upravljanju obalnim područjem. Protokol je potpisalo 14 država uključujući i Hrvatsku. Protokol o integriranom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja sedmi je protokol u okviru Barcelonske konvencije i prvi je međunarodnopravni instrument koji se bavi integriranim pristupom zaštite mora i priobalja koji uzima u obzir prostorno planiranje, zaštitu okoliša i prirode, kulturnu baštinu te turizam i ostale gospodarske aktivnosti u obalnom području.

Ovaj Protokol je od velike važnosti za sve zemlje Sredozemlja. Potpisivanje i skoro potvrđivanje Protokola koje su najavile sve ugovorne stranke značajan je korak i za Republiku Hrvatsku.

On se temelji na odredbama Barcelonske konvencije, odnosno obvezama stranaka da u cilju zaštite okoliša i pridonosenja održivom razvitku područja Sredozemlja, preuzmu i provode integrirani pristup upravljanju obalnim područjima, uzimajući u obzir zaštitu područja od ekološke i krajobrazne važnosti, kao i razborito korištenje prirodnih

bogatstava. Cilj Protokola je uspostava zajedničkog okvira za integrirano upravljanje obalnim područjem Sredozemlja.

Osnovni je cilj pružiti regionalni pravni okvir koji će osigurati to da nacionalna zakonodavstva sredozemnih zemalja uvedu odgovarajuće definicije obalnoga područja i da se sve aktivnosti što se obavljaju u tom području obuhvate integriranim upravljanjem. Jednako je važno i da se, na temelju odredaba Protokola, osigura vertikalna koordinacija lokalnih, regionalnih i državnih tijela te horizontalna koordinacija državnih tijela (sektora), na lokalnoj razini i na razini jedinica lokalne samouprave.

Barcelonska konvencija pravni je okvir Mediteranskog akcijskog plana, i sadrži sedam specifičnih pravnih okvira, odnosno protokola. Protokoli Barcelonske konvencije su²²:

- Dumping Protocol – protokol o sprječavanju i uklanjanju onečišćenja Sredozemnog mora potapanjem otpadnih i drugih stvari s brodova i zrakoplova ili spaljivanjem na moru (1976., dopunjen i izmijenjen 1995.)
- Emergency Protocol – protokol o suradnji u sprječavanju onečišćavanja s brodova i u slučajevima opasnosti, u suzbijanju onečišćavanja Sredozemnog mora (1976., zamijenjen novim 2002.)
- LBS Protokol – protokol o zaštiti Sredozemnog mora od onečišćavanja iz izvora i djelatnosti na kopnu (1980., dopunjen 1996.)
- SPA i Biodiversity Protocol – protokol o posebno zaštićenim područjima i biološkoj raznolikosti u Sredozemlju. (1982., zamijenjen novim 1995.)
- Offshore Protocol – protokol o zaštiti Sredozemnog mora od onečišćenja uslijed istraživanja i iskorištavanja epikontinentalnog pojasa, morskog dna i morskog podzemlja (1994.)

²² Kovačić M., Komadina P.: op.cit., p. 83.

- ICZM Protocol – protokol o integralnom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja (2008.)

4.4. STRATEGIJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ „PLAVI RAST“

Plavi rast (eng. *Blue growth*) je strategija nastala pod okriljem integrirane pomorske politike Europske unije. Njime se želi podržati razvoj i usmjeravanje održivog razvoja u sektoru mora kao posebnoj cjelini te cjelokupnog pomorstva i svih djelatnosti vezanih uz iste. Mora i oceani su upravljački programi za europsko gospodarstvo te imaju velik potencijal za inovacije i rast, što se i želi postići ovim programom. Ova je strategija doprinos u ostvarivanju ciljeva strategije Europa 2020 za pametan, održiv i uključivi rast.

„Plava“ ekonomija za Europu predstavlja nekoliko milijuna novih radnih mjesta te generira bruto dodanu vrijednost za nekoliko tisuća milijardi eura godišnje. Takav rast moguć je u različitim područjima koja su istaknuta unutar ove strategije.

Plavi rast sastoji se od tri dijela:²³

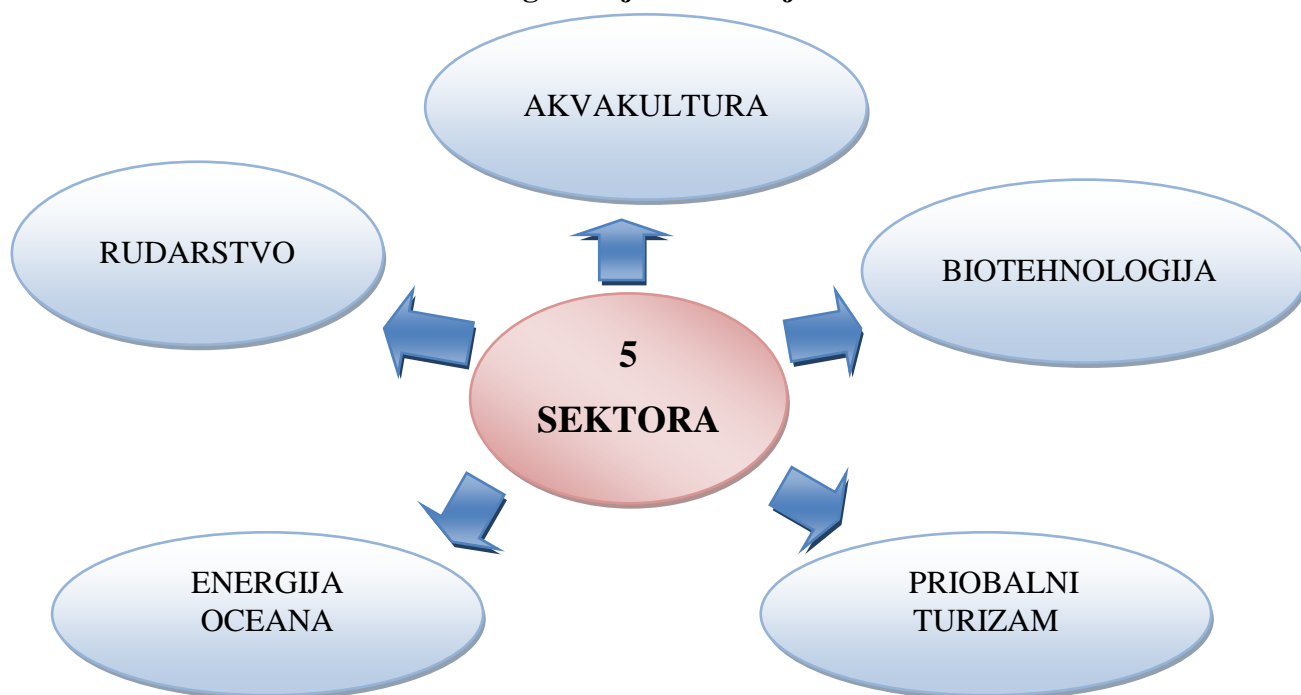
– *Razvijanje sektora* koji imaju visok potencijal za održiva radna mjesta, a tu pripada akvakultura koja se smatra jednim od najbrže rastućih svjetskih prehrambenih sektora. Trenutno se ovakvim načinom proizvodi tek 20 % svjetske ribe što se pokušava promijeniti. Tu je i priobalni turizam koji svojom ljepotom i kulturnim bogatstvima te raznolikosti obalnog područja europske unije postaje traženo turističko odredište. Ovaj sektor predstavlja više od jedne trećine cjelokupnog pomorskog gospodarstva i još raste. Osim toga, plava biotehnologija, koja se bavi istraživanjem i iskorištavanjem dobivenih različitih morskih organizama u cilju razvoja novih proizvoda. Ovo je važno područje za razvoj i zapošljavanje zbog toga što omogućuje razvoj novih farmaceutskih ili industrijskih proizvoda. Također, energija oceana nudi širok izbor obnovljivih izvora energije pa se želi povećati iskorištavanje morskih mijena i valova kao i razlike u temperaturi mora i slanosti. I zadnje, rudarstvo koje se bavi pronalaženjem minerala koji se nalaze na morskom dnu i

²³ European Commission, online http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/blue_growth/index_en.htm (15.8.2014.)

imaju veliki potencijal za osiguranje opskrbe te popunjavanje praznina na tržištu gdje nije moguće adekvatno recikliranje.

U sljedećoj shemi (shema 3) je prikazano 5 najvažnijih sektora za održivi razvoj radnih mjesta.

Shema 3. Pet sektora održivog razvoja radnih mjesta

Izvor: izradio student prema **European Commission – Maritime Affairs**, online:
http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/blue_growth/ (20.8.2014.)

– *Pružanje znanja* i pravne sigurnosti u plavom gospodarstvu ima za cilj poboljšati pristup informacijama o moru odnosno razumijevanje pravila ponašanja na moru.

Znanje o moru je program u kojem stručnjaci daju svoje mišljenje i zapažanja o stvarima vezanih za more i sve se te informaciju skupe u zaključnu analizu na europskoj razini što je vrlo bitno za svaku pomorsku državu i njeno gospodarstvo.

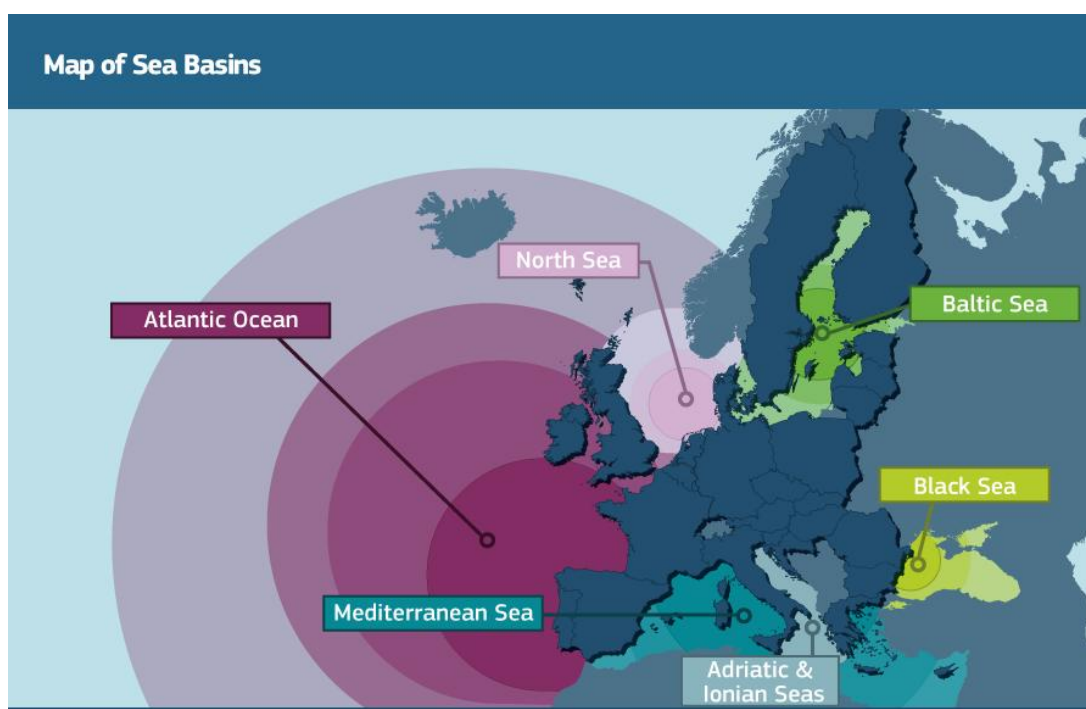
Pomorsko prostorno planiranje je također bitno kako bi se osiguralo učinkovito i održivo upravljanje aktivnostima na moru. Obalna su područja među najproduktivnijim područjima u svijetu zbog toga što nude širok izbor prirodnih staništa i ekosustava koji oduvijek privlači ljude i njihove aktivnosti.

Integrirani pomorski nadzor daje vlastima bolju sliku o tome što se događa na moru. Dijeljenjem podataka o stanju na moru europske će države nadzor mora učiniti jednostavnijim, jeftinijim te učinkovitijim.

– *Morske strategije bazena* kako bi se osigurale mjere *tailor-made* i poticala suradnja zemalja. Morske strategije bazena znače da je more podijeljeno u nekoliko „bazena“ i tako se lakše proučava i zaštićuje, a neki od tih dijelova bazena su Jadransko more, Jonsko more, Baltičko more, Crno more, Sredozemno more, Sjeverno more i dr.

Na sljedećoj slici (slika 6) prikazani su navedeni morski bazeni.

Slika 6. Mapa morskih bazena

Izvor: http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/blue_growth/index_en.htm (20.8.2014.)

5. INSTRUMENTI UPRAVLJANJA OBALNIM PODRUČJEM

Pod instrumentima kojima se upravlja obalnim područjem smatraju se različite zakonske regulative i propisi. Ovakve instrumente sve više koristi suvremeni menadžment za pristup kontroli okoline odnosno obalnog područja. Sama svrha instrumenata je stvaranje novčanih stimulansa, odnosno želi se postići da potencijalni zagađivači u svom vlastitom interesu svojevolljno smanje emisije odnosno zagađenje. Tako nešto može napraviti samo vlast određene države u svrhu unapređenja svog okoliša a ti monetarni ili novčani stimulanzi mogu se pojaviti u dva oblika i to kao novi dohodak ili kao izbjegnuti trošak. Čovjek bi trebao mijenjati način rada i života, ali se to u praksi najčešće ne događa bez određenih intervencija vlade i drugih organa vlasti. Vlast intervenira u smislu zaštite i unapređenja okoline na dva načina: prvi način je zakonima i propisima, a drugi način je stimulacijama koje se mijenjaju tijekom određenog vremena.

Postoje dvije vrste ekonomskih instrumenata i to naredbodavno-nadzorni i ekonomski instrumenti. Sve do početka sedamdesetih godina politikom zaštite okoliša dominirali su naredbodavno-nadzorni instrumenti, no novi i sve složeniji problemi okoliša tražili su i nova rješenja koja su se pojavila u obliku ekonomskih instrumenata.

Naredbodavno-nadzorni instrumenti poprimaju mnogobrojne različite oblike ali njihov je osnovni koncept taj da zakonodavac onečišćivačima detaljno određuje način ponašanja. Najuobičajeniji naredbodavno-nadzorni instrumenti su norme. Razlikuju se ambijentalne, tehničke i radne norme.

Ambijentalne norme određuju zahtijevanu razinu kvalitete pojedine sastavnice- na primjer zraka, vode i u pravilu se izražavaju kao maksimalno dozvoljene koncentracije nekog onečišćivala u okolišu. Ambijentalna se norma postiže upotrebom druge dvije vrste normi – tehničke i radne.

Tehnička norma propisuje vrstu tehnologije za smanjenje onečišćenja koju moraju upotrebljavati svi onečišćivači . U slučaju primjene te norme zakonodavac propisuje i granicu do koje se smije onečišćavati, ali i način na koji se to treba postići.

Radna norma koja uređuje odnos emisije i proizvodnje fleksibilnija je norma koja određuje razinu do koje svaki onečišćivač treba smanjiti svoju emisiju, ali ne propisuje tehnologiju kojom to treba učiniti. Da bi norma postigla cilj na učinkovit način važno je odrediti na kojoj je razini treba utvrditi, odnosno koja je prihvatljiva količina određenog onečišćivala za društvo. Za zakonodavca je važno da su ciljevi određeni tako da postiču alokativnu učinkovitost, a to je kad su granični društveni troškovi smanjenja onečišćenja jednaki graničnim društvenim koristima smanjenja onečišćenja.

Zbog zakonodavnih ograničenja, nesavršenih informacija, regionalnih razlika i raznolikosti onečišćivala malo je vjerojatno da će zakonodavac standarde utvrditi na učinkovitoj razini. Praksa u brojnim zemljama pokazuje da su norme utvrđene tako da se temelje na koristima, što znači da su utvrđene na razini koja poboljšava društveno blagostanje i koristi ne izjednačava s povezanim troškovima. Nesavršene informacije nesavladiv su problem za zakonodavca koji bi trebao poznavati krivulju graničnog smanjenja onečišćenja svakog onečišćivača.

Zaključno gledano proizlazi da će naredbodavno-nadzorni instrumenti biti troškovno djelotvorni samo u slučaju ako zakonodavac poznaje troškove smanjenja onečišćenja svakog pojedinog onečišćivača. Za to su potrebne informacije, pa je i učinkovita primjena naredbodavno-nadzornih instrumenata skupa. Zakonodavac bi trebao analizirati svakog onečišćivača, od njih primati informacije za koje onečišćivač ima poticaj da ih lažno prikaže. Pored nedjelotvornosti, dinamička neučinkovitost sljedeći je veliki problem koji se pripisuje naredbodavno-nadzornim instrumentima, jer izostaje poticaj za iznalaženje učinkovitijih načina nadzora onečišćenja. Negativne karakteristike naredbodavno-nadzornih instrumenata potaknule su zakonodavce na traženje novih instrumenata za rješavanje problema okoliša, tako da se od ranih sedamdesetih godina osmišljavaju novi i manje konvencionalni instrumenti zaštite – ekonomski instrumenti.

Ekonomski instrumenti su instrumenti koji utječu na troškove i koristi od aktivnosti koja je potencijalna opasnost za okoliš. Za razliku od konvencionalnih instrumenata tržišni instrumenti koriste cijene ili druge ekonomske varijable da bi onečišćivačima pružili poticaj za smanjivanje onečišćenja. Ovakav pristup ima nekoliko prednosti u odnosu na naredbodavno-nadzorne sustave. Prvo, ekonomski instrumenti u kratkom roku promiču troškovno efektivnija rješenja. U dugom roku potiču poduzeća da pronalaze nove

tehnologije za snižavanje troškova nadzora onečišćenja. Konačno, smanjuju potrebnu količinu informacija potrebnih za donošenje odluka, a budući da je nadzor nad informacijama osnovno sredstvo političkog utjecaja, ekonomski instrumenti mogu smanjiti politički utjecaj u zakonodavnom procesu.

Pored troškovne učinkovitosti ekonomski su instrumenti i izdašniji izvor financijskih sredstava. Tako se prikupljeni prihodi mogu koristiti na različite načine. Prvo, njihovo korištenje može biti namjensko. Drugim riječima, koriste se za zaštitu protiv štetnih tvari za koje se naknada primjenjuje. Sredstva se mogu koristiti za premošćivanje jaza između željene i postignute razine smanjenja onečišćenja. Drugo, prikupljena sredstva mogu se iskoristiti za financiranje javnih dobara i usluga povezanih s okolišem, poput različitih uređaja za praćenje i kontrolu emisije. I treće, financijska sredstva prikupljena na taj način mogu se slijevati u državni proračun bez određivanja njihove posebne namjene.

5.1. ZAKONI I PROPISI

Zakone i propise često se u ovom području naziva regulatornim instrumentima. Oni sadržavaju i uključuju korištenje određenih dozvola koje se temelje odnosno koje su utvrđene i napravljene pomoću određenih kriterija ili na stvarnoj provedbi.

Stvarna provedba podrazumijeva korištenje ekonomskih instrumenata, odnosno stvaranje monetarnog stimulansa kako bi potencijalni zagađivači svojevolumno smanjili emisije. U praksi su regulatorni instrumenti postali neefikasni, za razliku od ekonomskih instrumenata koji su se pokazali efikasnijima te stimulaturnijima odnosno podržavaju brze izmjene stanja.

5.2. PRIMJENA EKONOMSKIH INSTRUMENTATA

U primjeni ekonomskih instrumenata sudjeluje mnogo čimbenika, ali najvažnija su dva osnovna a to su uprava i zagađivači. U ovom slučaju uprava sudjeluje kroz politiku zaštite okoliša, organizaciju zaštite i upotrebe ekonomskih instrumenata te i kroz monitoring stanja u okolišu i učinaka primjene ekonomskih instrumenata, dok zagađivači

sudjeluju kroz suradnju koja mora biti temeljena na svijesti o posljedicama zagađenja okoliša i kroz otpor prema upravi i ekonomskim instrumentima kao negativnost u primjeni ekonomskih instrumenata.

Osim prethodno navedenih čimbenika jako je važna i gospodarska razvijenost sredine na koju se to odnosi. Tako se prema provedenom istraživanju u zemljama Mediterana vjeruje kako postoje ozbiljni problemi u primjeni ekonomskih instrumenata. Ti se problemi ponajviše očituju u neučinkovitom radu menadžmenta odnosno slaboj organizaciji uprave, sporom reagiranju na promjene (što je u današnjem menadžmentu nedopustivo), nedostatku kvalificiranog radnog osoblja te slabom praćenju zagađivanja i njegovom evidentiranju.

Analizu primjene ekonomskih instrumenata treba uzeti kao pojedinačnu analizu svake pojedine zemlje zbog toga što su problemi u svakoj zemlji različiti. U nekim se zemljama smatra da je glavni problem stanje upravnog sustava. To je slučaj kod Hrvatske, Francuske Cipra, Sirije... U državama poput Tunisa i Albanije se smatra da su najveća prepreka u primjeni ekonomskih instrumenata upravo zagađivači, dok se kod ostalih zemalja to očituje ekološkim instrumentima.

Kako bi ekonomski instrumenti mogli odgovarati potrebama prakse trebaju biti²⁴:

- građeni s ciljem da djeluju na zaštitu okoliša i da smanjuju zagađivanja
- jednostavno građeni radi jednostavnosti primjene
- učinkoviti s obzirom na svrhu njihove primjene

Postoje i određene sumnje da se dobivena sredstva za primjenu ekonomskih instrumenata troše za potrebe zaštite okoliša ili se usmjeravaju na druge oblike potrošnje. Razliku u tome može se vidjeti na primjeru dvije zemlje tako što se u Francuskoj ekonomski instrumenti kreiraju s osnovnim ciljem da zaštite okoliš, dok se u Izraelu osnivaju kako bi se povećala sredstva koja se koriste za upravljanje okolišem.

²⁴ Znanstveni skup: op.cit, p. 89.

5.2.1. Ekološki porezi

Ekološki porezi stvoreni su kako bi smanjili štetu okolišu povećanjem troškova štetnih akcija (djelovanja), kao što je izgaranje fosilnih goriva. Poduzeća bi tada bila prisiljena uračunati efekte vlastitog djelovanja na okoliš u cijenu proizvoda ili usluge. Kako bi navedeno dobro funkcioniralo važno je da veličina poreza bude jednaka novčanoj vrijednosti štete prouzrokovane u okolišu. Zbog visokih državnih rashoda većine Europskih zemalja važno je ekološke poreze promatrati ne samo kao one koji mogu smanjiti druge poreze već je važno prihvatiti mogućnost potpune zamjene nekih poreza.

Ekološki porezi ne samo da dovode do poboljšanja u okolišu već generiraju značajan iznos državnih prihoda. Dodatni državni prihodi iz ekoloških poreza dopuštaju smanjenje stopa drugih poreza radi očuvanja ravnoteže između ukupnih državnih prihoda i ukupne državne potrošnje.

Postoji definicija koja kaže da su ekološki porezi *naknada, tj. državni namet koji se do određene mjere može smatrati troškom ili cijenom koju treba platiti zbog onečišćenja okoliša.*²⁵

Da bi onečišćivači mogli koristiti usluge okoliša, moraju platiti i onečišćenje zraka, vode ili zemlje.

Ekološki se porez razlikuje od klasičnog poreza jer je prihod namijenjen troškovima zaštite okoliša.

5.2.2. Ekološki polog

Ekološki polog je sustav prethodnog polaganja pologa u visini dodatne naknade na cijenu proizvoda potencijalnog onečišćivača. Polog se vraća proizvođaču ili potrošaču ukoliko je onečišćenje izbjegnuto, odnosno ako se proizvod ili ostaci proizvoda vrate ili uključe ponovno u organizirani sustav prikupljanja otpada.

Može se reći da je ekološki polog kombinacija naknada i subvencioniranja, odnosno potpore.

²⁵ Kovačić M., Komadina P., op.cit., p. 52

Sustav pologa i povrata sredstava, pristup je kojim se obeshrabruje nedopušteno odlaganje onečišćivala. Za pojavu potencijalne štete utvrđuje se polog za koji se garantira da će se vratiti ako do štete ne dođe. Taj instrument objedinjuje poticajnu ulogu naknada za onečišćenje i mehanizam za nadzor troškova praćenja. On uglavnom pokriva razliku između privatnog i društvenog troška neodgovarajućeg odlaganja otpada, a najviše se primjenjuje kod različitih vrsta ambalaže.

Osnovna je namjera zakonodavca da visinom pologa obuhvati granični eksterni trošak i da potakne onečišćivača da unaprijed odredi iznos štete koju bi mogao izazvati. U elementu povrata sadržan je poticaj za pravilno odlaganje i sprečavanje štete. Cijeli je sustav zamišljen tako da je usmjeren na potencijalnog, a ne na kažnjavanje stvarnog onečišćivača.

Treba naglasiti da je sustav pologa i povrata sredstava prikladan za donositelje odluka jer je u njega već ugrađena poticajna uloga. Prednost je sustava jer on ne nameće dodatne troškove praćenja i provođenja. Pored toga, on ohrabruje ponovnu upotrebu sirovina.²⁶

5.2.3. Subvencije

Subvencije predstavljaju ekonomski instrument zaštite okoliša koji na različite načine poticajno djeluju na onečišćivače kako bi promijenili svoje ponašanje ili se daju onečišćivačima kao pripomoć da bi lakše mogli prihvatiti nametnute ekološke standarde.²⁷

Osim toga, subvencije su alternativni tržišni pristup za smanjivanje štete na okolišu. Postoje dvije osnovne vrste subvencija: subvencioniranje opreme za smanjivanje onečišćenja i subvencioniranje smanjenja onečišćenja.

Postoje tri oblika subvencija, i to:

²⁶ Kordej- De Villa Ž., Papafava M.: Ekonomski instrumenti u politici zaštite okoliša u Hrvatskoj- teorijska saznanja i iskustva, Privredna kretanja i ekonomska politika, god. 2003., br. 94., p. 37.

²⁷ Kovačić M., Komadina P., op.cit., p. 53.

- dotacija – taj se oblik subvencija često primjenjuje prigodom uvođenja nove tehnologije ali i za subvencioniranje troškova novih ekoloških pogona
- meki zajmovi – financijska pomoć koja se sastoji u nižoj kamatnoj stopi na ekološke zajmove
- porezne olakšice – daju se onim poduzetnicima koji poduzimaju mjere zaštite okoliša.

Subvencioniranje opreme za smanjenje namijenjeno je smanjivanju troškova tih tehnologija u obliku darovnica ili kredita s povoljnijim uvjetima. S teorijskog stajališta, subvencije nastoje potaknuti pozitivnu eksternaliju koja je povezana s aktivnostima koje su usmjerene na smanjenje onečišćenja.

5.2.4. Ekološko osiguranje

Glavni čimbenik ekološkog osiguranja je objektivna odgovornost. Djelatnost je slična kao i kod ostalih osiguranja, dakle skupljanje kapitala osiguranika za osiguranje rizika i naknadno plaćanja osiguranika koji su prouzrokovali štetu. Postoji ideja da se uvede obavezno osiguranje za sve stvarne ili potencijalne onečišćivače.

Prema jednoj klasifikaciji OECD-a, tipovi ekonomskih instrumenata su sljedeći:

- Nameti - definiraju se kao cijena koju treba platiti za izvršena zagađenja, zatim administrativni nameti za usluge administracije na polju kontrole zagađivača i drugi.
- Subvencije - financijske potpore koje se daju zagađivačima s namjerom da se promijeni njihovo ponašanje u odnosu na okolinu. To mogu biti dodijeljena sredstva koja se ne vraćaju, zajmovi u pravilu s kamatom nižom od one na tržištu, porezne olakšice i drugo.
- Polog-povrat - sustav prema kojem se osigurava da će potencijalni zagađivač unaprijed položiti sredstva za moguće zagađivanje, koja će vratiti ako u određenoj aktivnosti ne izvrši zagađivanje.

- Tržišno kreiranje ostvaruje se pomoću kupovanja prava za aktualno ili moguće zagađenje i kada vlasnik tog prava može prodati na tržištu to svoje pravo nekome drugom.
- Instrumenti za osnaženje putem novčane potpore i financijski stimulansi koji se češće smatraju više zakonskim nego ekonomskim instrumentima.

5.3. UČINKOVITOST EKONOMSKIH INSTRUMENATA

Svi instrumenti, bez obzira na to jesu li restriktivni ili stimulatívni, po sebi su kratkoročni ili dugoročni. S gledišta te karakteristike, oni su najuspješniji kada ih se koristi po tom obilježju.

Koristi ekonomskih instrumenata:²⁸

- prešutno promiču preusmjeravanje sredstava na djelatnosti koje su istodobno prihvatljive okolišu i privlačne gospodarstvu
- izravno,
- uključivanjem pitanja okoliša u sustav ekonomskih poticaja s kojima se proizvođači i potrošači svakodnevno susreću,
- pomažu u internalizaciji troškova okoliša,
- mogu izraziti stvarne troškove onečišćenja i ugraditi ih u cijenu roba i usluga,
- često su troškovno učinkovitiji od tradicionalnih instrumenata politike jer potiču smanjenje onečišćenja tamo gdje se to može troškovno najučinkovitije provesti,
- potiču izravna plaćanja onih koji onečišćuju okoliš i onih koji koriste prirodne izvore iz okoliša,
- povećavaju prihode za ulaganja u zaštitu okoliša, odnosno za javne rashode,
- pridonose ostvarivanju općih ciljeva politike kao što su postizanje učinkovitosti djelovanja vlade, smanjenje troškova, promicanje tehnoloških

²⁸ Kovačić M., Komadina P.: op.cit., 54.

inovacija, poticanje privatnih ulaganja i smanjenje nepravilnosti u fiskalnim sustavima i drugo.

Korištenje ekonomskih instrumenata u praksi zaštite okoliša je relativno mlada disciplina. Sve do sad, ekonomski instrumenti su pokazali visok stupanj učinkovitosti kod primjene u praksi. Učinkovitost ekonomskih instrumenata raste idući od skupina koje su više restriktivnog karaktera prema skupinama koje su više poticajnog karaktera.

Visok stupanj učinkovitosti ekonomskih instrumenata nalazi se u odnosu na kriterije smanjenja zagađenja i popravljivanja stanja u okolišu, a najniži, ili čak negativni stupanj učinkovitosti ekonomskih instrumenata pokazuje u odnosu na kriterije porasta dohotka, promjene ponašanja stanovnika i podupiranje integralnog upravljanja.

Pored troškovne učinkovitosti ekonomski su instrumenti i izdašniji izvor financijskih sredstava. Tako se prikupljeni prihodi mogu koristiti na različite načine. Prvo, njihovo korištenje može biti namjensko. Drugim riječima, koriste se za zaštitu protiv štetnih tvari za koje se naknada primjenjuje. Sredstva se mogu koristiti za premošćivanje jaza između željene i postignute razine smanjenja onečišćenja.

Drugo, prikupljena sredstva mogu se iskoristiti za financiranje javnih dobara i usluga povezanih s okolišem, poput različitih uređaja za praćenje i kontrolu emisije. I treće, financijska sredstva prikupljena na taj način mogu se slijevati u državni proračun bez određivanja njihove posebne namjene.

5.4. NEDOSTACI PRIMJENE EKONOMSKIH INSTRUMENATA

Unatoč brojnim prednostima, ekonomski instrumenti imaju i svoje probleme, odnosno nedostatke. Neki od spomenutih nedostataka su²⁹:

- ne djeluju na koncentrirana onečišćenja na nekom prostoru jer se za to zahtijevaju jedinstveni standardi

²⁹ Ibidem., 54.

- nedovoljna je mogućnost praćenja njihove primjene jer se tim instrumentima ne određuje tehnologija nadzora onečišćenja pa se zakonodavac oslanja na praćenje emisija koje su najčešće neodgovarajuće
- mala tržišta i ograničen vijek trajanja onemogućuju učinkovitost utrživih dozvola

U zemljama Mediterana, ekonomski se instrumenti uređuju na državnoj razini, a vrlo rijetko na regionalnoj i još rjeđe na lokalnoj razini. Može se reći da se sve te države uglavnom oslanjaju na autoritet države. Dosljedno tome, ističe se da je primjena ekonomskih instrumenata obligatorna.

Prilikom definiranja i oblikovanja ekonomskih instrumenata temeljno je polazište u svim analiziranim slučajevima stanje u okolišu. Iz toga se može zaključiti da se ekonomski instrumenti oblikuju prema stanju i potrebama okoliša sa snagom izvornog prava države.

Osim navedenih, jedan od problema koji se ističe u praksi mnogih zemalja Mediterana, je činjenica da su ekonomski instrumenti utemeljeni na blagim sankcijama, što kod zagađivača stvara dojam visoke tolerancije u odnosu prema okolišu, a kod upravljača slabu učinkovitost u zaštiti okoliša.

Problem na koji, također, upozoravaju mnogi nacionalni izvještaji je sumnja, da li se sredstva ubrana primjenom ekonomskih instrumenata doista koriste za unapređenje okoliša, odnosno za njegovu zaštitu.

Svi navedeni problemi zapravo predstavljaju kritiku ekonomskim instrumentima u praksi, da nisu odigrali svoju temeljnu ulogu, a to je da pored zaštite okoliša, pridonese stvaranju sredstava za zaštitu okoliša.

6. UPRAVLJANJE OBALNIM PODRUČJEM U HRVATSKOJ

Hrvatska ima relativno dugu povijest u pitanjima upravljanja obalnim područjem. Tijekom 1960 – 1970-ih UNDP³⁰ (United Nation Development Programme) pokrenuo je dva projekta: Gornji Jadran i Južni Jadran (oba s naglaskom na turizam). 1978. godine UNDP nastavlja s projektom Jadran III (koji se bavio samo temom zaštite okoliša). Ti su projekti temelji integriranog planiranja i upravljanja hrvatskom obalom. Pojedine ideje projekata mogle su se u različitim oblicima naći i u novoj generaciji urbanističkih planova. Program dugoročnog razvoja i plan prostornog uređenja jadranskog područja iz 1967. godine prvi je prostorno-planski dokument o sustavnom promišljanju stanja i razvojnih mogućnosti hrvatskoga jadranskog područja. Taj dokument, zamišljen kao kompleksni regionalni plan, trebao je biti osnova za usmjeravanje gospodarskog razvoja na jadranskom području. Protokol o integriranom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja poticaj je za daljnji razvoj sustava integriranog upravljanja obalnim područjem u Republici Hrvatskoj.

Upravljanje obalnim područjem u Hrvatskoj treba temeljiti na suvremenim metodama i tehnikama. Problem je što većina gradova i općina kao i državna poduzeća koja upravljaju infrastrukturom danas imaju digitalne baze podataka. Njih je teško integrirati u zajednički informacijski sustav kako bi se uvidjeli makro problemi i nedostaci pa kasnije raščlanjivali na odjele odnosno na regije.

6.1. ODREDNICE UOP-a U HRVATSKOJ

Obalno područje spada među najvrednija gospodarska i prirodna bogatstva Republike Hrvatske. To je područje na kojem se zbivaju različiti prirodni procesi što ih pokreće uzajamno djelovanje kopna i mora, a s time su vezani i mogući negativni utjecaji koji mogu imati štetne posljedice na ekološke sustave.

³⁰ UNDP (United Nation Development Programme) - predstavlja najveći multilateralni izvor razvojne pomoći u svijetu. Sjedište programa je u New Yorku i to je najveća agencija unutar Ujedinjenih naroda. Ova organizacija koja se financira putem donacija osigurava obuku, stručne konzultacije i ograničenu pomoć u opremi za zemlje u razvoju, sa velikim naglaskom na pomoć najnerazvijenijim zemljama.

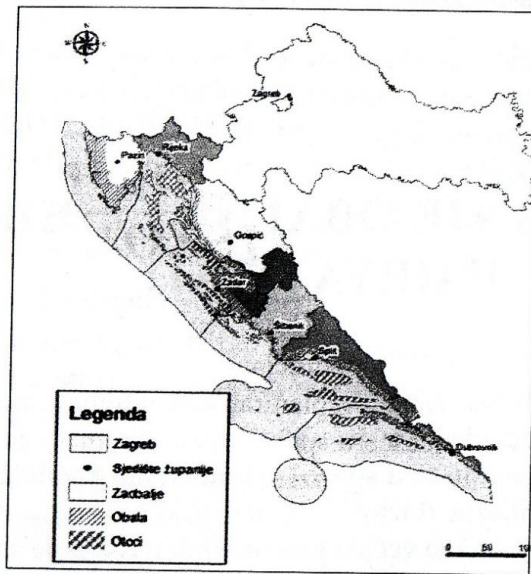
U Hrvatskoj se već duži niz godina upravlja obalnim područjem pomoću prostornih planova. No, problem je što ne postoji nekakav instrument provedbe osim navedenog prostornog plana koji bi raspolagao i drugim mogućnostima reguliranja obalne izgradnje. To je dovelo do pojave bespravne gradnje koja se uvelike raširila uz obalu gdje prevladavaju stambeni objekti gradskih doseljenika, te u manjim mjestima gdje se najčešće nalaze kuće za odmor.

Najveći je problem nedostatak integracije instrumenata provedbe planske izgradnje. Rezultat toga jest to da su neka od najvrednijih područja uz obalu danas ugrožena, a njihova vrijednost za buduće naraštaje ozbiljno ugrožena. Županije redovito izdaju izvještaje o svom obalnom području i konstantno upozoravaju na problem bespravne gradnje te predlažu mjere za njihovo rješenje. Nažalost, te se mjere rješenja uvijek ne provode kako bi trebale, odnosno pretpostavlja se da bi svako radikalno rješenje izazvalo ozbiljne socijalne probleme. S druge strane obalna administracija ne primjenjuje uvijek djelotvorne mjere sanacije stanja.

Pomorsko dobro (6 metara širokog pojasa) štiti vrlo oštra ograničenja te je izgradnja na tom području dopuštena samo u iznimnim situacijama i slučajevima. Pomorsko se dobro može dati na korištenje pravnoj ili fizičkoj osobi ali samo na određeno vrijeme. Cijelo to područje je pod zaštitom klauzule o zaštićenom obalnom pojasu (ZOP). Pod zaštićeni obalni pojas pripadaju svi otoci, te pojas kopna u širini od 1000 metara od obalne crte te pojas mora u širini od 300 metara od obalne crte.

Na sljedećoj stranici na slici 7 je prikazana podjela Hrvatske po obalnim regijama.

Slika7. Hrvatske obalne regije

Izvor: Trumbić I., Gospodarenje obalnim prostorom: sredozemna iskustva i mogućnost njihove primjene u Hrvatskoj, Čovjek i prostor, 51 (2004), 9/10, str. 18-23

Uredba o uređenju i zaštiti zaštićenog obalnog područja mora³¹ određuje da se u ZOP-u ne može planirati izgradnja niti se može graditi pojedinačna građevina ili više građevina namijenjenih za sidrenje, ako smještaj sidrišta nije objavljen u službenim pomorskim publikacijama. Članak 5 regulira izgradnju pa se u ZOP-u ne može planirati izgradnja niti se može graditi pojedinačna građevina ili više građevina namijenjenih za:

- istraživanje i iskorištavanje mineralnih sirovina, osim morske soli
- iskorištavanje snage vjetra za električnu energiju
- skladištenje, obradu i odlaganje otpada, osim ako to zahtijevaju prirodni uvjeti i konfiguracija terena
- vlastite gospodarske potrebe (spremište za alat, strojeve, poljoprivrednu opremu i sl.) izvan građevinskog područja, osim za prijavljeno obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo i pružanje ugostiteljskih i turističkih usluga u seljačkom domaćinstvu s veličinom parcele najmanje 3 ha (kao prizemne građevine ukupne površine do 200 m² i udaljene najmanje 300 m od obalne crte, a na otocima udaljene najmanje 100 m od obalne crte)
- privez izvan građevinskog područja

³¹ Uredba o uređenju i zaštiti zaštićenog obalnog područja mora, NN br. 128., Zagreb, 2004.

- sidrenje, ako smještaj sidrišta nije objavljen u službenim pomorskim publikacijama
- uzgoj plave ribe

Također izvan građevinskog područja nije dopušteno planirati luke nautičkog turizma, niti nasipavanje obale.

Iako je Hrvatska turistička zemlja, u strategiji još nema definiranih prioriternih prostora gdje bi se više ili manje intenzivno mogla provoditi turistička izgradnja. Također ne postoji niti politika ekonomskog poticaja turističke izgradnje u pojedinim zonama kako bi se poboljšala turistička ponuda i djelatnosti ponajviše u nerazvijenim područjima.

Obvezna je primjena procjene utjecaja na okoliš naročito u definiranju utjecaja pojedinih objekata na okoliš. Time se bavi veći broj poduzeća koje prate trend i koriste najsuvremenije svjetske metode. No, i tu ima nedostataka zbog toga što niti ta regulativa ne pravi razliku između projekta u obalnim područjima i drugih projekata što je nedopustivo i to iziskuje posebna razmatranja. To dokazuje da se o primjeni strateške procjene okoliša u obalnom području još uvijek ne čini dovoljno kako bi se zaštitilo kako ono i zaslužuje.

6.2. ZAŠTITA MORA I PRIOBALJA

Intenzivan razvoj obalnih područja izložio je ljude, njihovu imovinu te floru i faunu rizicima prirodnih katastrofa poput poplava, odrona zemlje i masivnog onečišćenja. Kako bi se smanjio spomenuti rizik od prirodnih katastrofa i njihovih posljedica, potrebno ih je prvo procijeniti te zatim obraditi. Standardnom strategijom za upravljanje rizikom od prirodnih katastrofa mogu se odrediti moguće katastrofe i dati prednost onim najozbiljnijim, proučiti koja je vjerojatnost da se ona dogode, kako se mogu izbjeći, smanjiti ili kontrolirati te kako se nositi s njihovim posljedicama ako nastupe.

Procjena rizika treba biti standardni dio integralnog upravljanja obalnim područjem. Očuvanje okoliša za Hrvatsku ima veliko značenje posebno zbog gospodarskog razvitka, te razvoja turizma, ribarstva i marikulture. Zaštita mora i priobalja uvelike se odnosi i utječe

na turizam odnosno na broj turista koji dolaze. Na prvi dojam ali i gotovo najvažniji je fizičko stanje okoliša – prema njemu turisti rade svoje planove o kretanju i rekreaciji.

Posebnu pozornost treba stoga posvetiti onom što turisti zamjećuju u svezi stanja okoline usporediti zamjećivanje utjecaja stanja okoline na većinu turista, naročito onih koji dolaze prvi put, te procijeniti kako ta zapažanja utječu na zadovoljstvo turista s obzirom na stanje mora, izgled, udobnost plaža i sveukupno zadovoljstvo u svezi putovanja u cjelini. Na izbor odredišta i pravca putovanja za odmor i rekreaciju utječe zapažanje u nekoliko pravaca. Ponašanje turista je često uvjetovano zapažanjem promjene okoliša, prije nego s nekim objektivnim promjenama.

Jadransko more obuhvaća različite ekosustave i svaki od njih ima specifičnu ulogu, naročito u pogledu racionalnog iskorištavanja. Osobito su važna kritična staništa. To su područja koja sadrže bitne biološke i ekološke značajke. U tim područjima događaju se važne biološke funkcije i posebni biološki procesi, koji su od bitnog značenja za proizvodnju hrane. Kritična staništa (ušća rijeka npr.) često imaju najvišu stopu proizvodnje biljaka karakteristične biocenoze, pa zahtijevaju posebnu zaštitu. Ušća rijeka ulaze među najproduktivnija biološka područja. Otočna i priobalna područja, također, imaju važnu funkciju čovječjeg obitavanja, za sport i rekreaciju, proizvodnju hrane i opskrbu, turizam i industriju ali, nažalost, i za odlaganje otpada. U razvoju i korištenju litoralnog okoliša treba računati i na potencijalne nesporazume, koji mogu izazvati te aktivnosti. Određivanje i zaštita kritičnih prebivališta potrebni su radi očuvanja bioloških, kulturnih, ekonomskih i zdravstvenih resursa Jadranskog mora.

Jadranu prijete mnoga onečišćenja. Zbog geomorfoloških, ekoloških i demografskih čimbenika, svi dijelovi Jadranskog mora nisu u jednakoj mjeri izloženi onečišćenju i njegovim posljedicama. Najugroženije područje je plitki i zatvoreni sjeverni Jadran, sa svojom urbanizacijom, turizmom i pomorskim gospodarstvom. Sjeverni Jadran je bogato turističko i ribolovno područje, te specifičan dio mora s gledišta ekologije i geografije. To je u cjelini kritično stanište.

Mediteran, u čijem je sklopu i Jadransko more, određen je kao posebno područje, gdje se nastoji pomoći obalnim državama u primjeni ambicioznog i sadržajnog Plana djelovanja, koji je prilagođen u Barceloni 1975. godine.

Prema Planu, u prvoj fazi, treba osnovati laboratorije s potrebnom opremom i uređajima za praćenje kvalitete mora, sedimenta i morskih organizama, te osposobiti tehničare i znanstvenike. Osim toga, treba uspostaviti mrežu za izmjenu informacija o rezultatima i iskustvima među znanstvenicima i institucijama, naročito u pogledu onečišćenja mora.

Druga faza Plana predviđa organizaciju na četiri razine: praćenje-motrenje izvora onečišćenja mora, praćenje priobalja, motrenje ušća rijeka, te praćenje kretanja onečišćenja. Sveukupno djelovanje za sprječavanje onečišćenja i devastaciju mora neće postići značajnije rezultate bez ekološke kulture turista. Svi su ljudi zapravo ekološki osviješteni ali su često nemarni ili ne poznaju dovoljno bit problema.

More posjeduje ograničenu sposobnost samo pročišćavanja, koja se temelji na antibiotskim tvarima, što ih izlučuju neki morski organizmi, naročito fitoplankton. Patogeni mikrobi iz otpadnih voda uglavnom ugibaju pod utjecajem tih tvari ali se isto tako mogu koncentrirati u nekim organizmima, koji se njima hrane i tada postaju potencijalna opasnost za čovjeka. Djelotvorna zaštita mora u cjelini zahtijeva znanstveno planiranje pojedinih čovjekovih aktivnosti i razvoja zemlje/države u svrhu ostvarivanja ekološkog razvoja, koji mora biti u harmoniji s okolišem.

6.3. PROSTORNO PLANIRANJE UNUTAR OBALNOG PODRUČJA

Sustav prostornog uređenja, gradnja i nadležnosti tijela državne vlasti i tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, te upravni i inspekcijski nadzor regulirani su Zakonom o prostornom uređenju i gradnji. Prostornim uređenjem se ostvaruju pretpostavke za unapređenje gospodarskih, društvenih, prirodnih, kulturnih i ekoloških polazišta održivog razvitka u prostoru Republike Hrvatske kao osobito vrijednom i ograničenom nacionalnom dobru.

U izradi i donošenju dokumenata prostornog uređenja mora se posebno uzimati u obzir osjetljivost prostora, odnos prema krajobraznim vrijednostima, neobnovljivim i obnovljivim prirodnim dobrima i kulturnoj baštini, te ukupnost njihovih međusobnih utjecaja.

Država i jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave, te osobe s javnim ovlastima dužne su radi ostvarivanja ciljeva prostornog uređenja međusobno surađivati u procesu prostornog planiranja, zaštiti prostora, graditeljskoj i urbanoj obnovi i obavljanju drugih aktivnosti.

Prostornim se planom već dugi niz godina upravlja obalnim područjima u Hrvatskoj. Oni su zaslužni što su i dan danas neki dijelovi obalnog područja ostali sačuvani. Hrvatska je jedna od rijetkih zemalja koja se može pohvaliti dugom tradicijom prostornog planiranja. Vodeći računa o svim promjenama koje su se desile na ovim našim prostorima, a koje su prvenstveno bile političke i gospodarske, pokušavajući dati odgovore na bujajuću privatnu inicijativu za građenjem, 1994. godine donesen je Zakon.

Nekadašnjim Zakonom o prostornom uređenju, danas promijenjenim u Zakon o gradnji³², uređuje se sustav prostornog uređenja, uvjeti i način izrade, donošenja i provođenja dokumenata prostornog uređenja, te nadležnost tijela državne uprave i tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave i uprave u provedbi mjera i aktivnosti kojima se osigurava planiranje i uređivanje prostora Republike Hrvatske.

6.3.1. Dokumenti prostornog uređenja

Dokumenti prostornog uređenja donose se na državnoj razini te kao prostorni planovi na područnoj (regionalnoj) i lokalnoj razini. Prostorni planovi imaju snagu i pravnu prirodu podzakonskog propisa.

Dokumenti prostornog uređenja državne razine su Strategija prostornog razvoja, Program prostornog uređenja Republike Hrvatske i prostorni planovi područja posebnih obilježja. Dokumenti prostornog uređenja područne (regionalne) razine su prostorni plan županije, odnosno Grada Zagreba te prostorni plan područja posebnih obilježja (ako je obveza njegove izrade propisana tim planovima). Dokumenti prostornog uređenja lokalne razine su prostorni plan uređenja velikoga grada / grada / općine, urbanistički plan uređenja i detaljni plan uređenja.

³² Zakon o gradnji, Narodne novine Republike Hrvatske, Zagreb, 153/2013.

Odredbama Zakona o gradnji³³ utvrđena je mogućnost da se dokumenti prostornog uređenja različite razine mogu izrađivati i donositi istodobno, što može značajno uštedjeti vrijeme i financijska sredstva. Također, Zakon je omogućio i donošenje zajedničkih dokumenata prostornog uređenja.

Zakon je odredio i područja od posebnog interesa za Državu, a to su zaštićeno obalno područje mora, zaštićene prirodne vrijednosti i kulturno-povijesne cjeline. O zaštićenom obalnom području mora biti će riječ iza dijela teksta o dokumentima prostornog uređenja³⁴.

Dokumenti prostornog uređenja mogu biti strateški u koje spada strategija prostornog razvoja i program prostornog uređenja države, prostorni plan područja posebnih obilježja, prostorni plan županije, prostorni plan uređenja velikoga grada, grada, odnosno općine; te provedbeni koji obuhvaćaju urbanistički plan uređenja te detaljni plan uređenja.

6.3.1.1. Dokumenti prostornog uređenja u nadležnosti Države

Ovaj dokument donosi Hrvatski sabor. To je temeljni državni dokument za usmjerenje razvoja u prostoru. Prostorno se uređenje mora poklapati s izrađenom strategijom, za koju je odgovorno određeno Ministarstvo, a svakih se osam godina mora raditi nova strategija i to na temelju analizi učinkovitosti pripremljenih mjera te stanju u prostoru.

Posebno se ističe program posebnog uređenja Republike Hrvatske. On utvrđuje mjere i aktivnosti za provođenje Strategije i određuje temeljna pravila, kriterije i uvjete prostornog uređenja na državnoj, područnoj (regionalnoj) i lokalnoj razini za razdoblje od osam godina. Donosi ga Sabor, a Ministarstvo je odgovorno za izradu Programa. Izmjene i dopune, odnosno novi Program može se donijeti za četverogodišnje razdoblje na temelju analize učinkovitosti primijenjenih mjera te stanja u prostoru.

Na sljedećoj slici (slika 8) nalazi se primjer prostornog uređenja Republike Hrvatske.

³³ Zakon o gradnji, NN (153/2013)

³⁴ <http://www.pomorskodobro.com/hr/prostorni-planovi-studije-i-dozvole/dokumenti-prostornog-uredjenja.html> (02.07.2013.)

Slika 8. Program prostornog uređenja RH

Izvor:<http://www.pomorskodobro.com/hr/prostorni-planovi-studije-i-dozvole/dokumenti-prostornog-uredjenja.html> (02.07.2013.)

6.3.1.2. Dokumenti prostornog uređenja u nadležnosti županije

Županija izrađuje svoje prostorne planove u cilju prostornog uređenja i kako bi se određeni prostor racionalno iskoristio i zaštitio. Ona obuhvaćaju i prostore posebnih namjera odnosno područja koja su okarakterizirana kao vrijedna odnosno zaštićena područja. Između ostalih županija određuje i područja ugostiteljsko-turističke namjene izvan naselja, i to na način da određuje položaj, veličinu, vrstu te najveći dopušteni kapacitet svake pojedine zone ugostiteljsko – turističke namjene na području županije.

Izdvojena građevinska područja ugostiteljsko – turističke namjene dijele se na³⁵:

- (T1) – za hotele s najmanje 70% i vile s najviše 30% smještajnog kapaciteta,

³⁵ Ibidem (02.07.2103.)

- (T2) – za turističko naselje u kojem će hoteli imati najmanje 30% i vile najviše 70% smještajnog kapaciteta,
- (T3) – autokamp i kamp.

U prostornom planu županije se određuju i područja druge namjene izvan naselja (položaj, vrsta te najveći kapacitet i vrsta) i smjernice za utvrđivanje izdvojenih građevinskih područja te namjene i to³⁶:

- luke nautičkog turizma,
- sportske namjene,
- područja za marikulturu i ribarsku infrastrukturu.

Prostorni plan županije Primorsko- goranske prikazan je na idućoj stranici.

Slika 9. Izvadak iz prostornog plana Primorsko- goranske županije

Izvor: <http://www.mgipu.hr/doc/PPZHR2010/08-Prim-gor/08-PPZ-Rijeka.htm> (02.07.2013.)

³⁶ Ibidem (02.07.2013.)

6.3.1.3. Dokumenti prostornog uređenja u nadležnosti grada ili općine

Ovim se prostornim planovima najčešće usmjerava razvoj djelatnosti te namjena površina koje se tamo nalaze. Najvažniji je njihov zadatak postavljanje uvjeta za održivi i uravnoteženi razvitak na području velikog grada ili općine. On određuje³⁷:

- osnovu naseljenosti uključivo površine naselja, urbanu obnovu postojećih izgrađenih područja te sanaciju degradiranih urbanih i ruralnih područja,
- razmještaj djelatnosti u prostoru sa smjernicama i prioritetima za postizanje ciljeva prostornog uređenja,
- osnovu s prikazom poljoprivrednih i šumskih zemljišta, vodnih izvora i vodno gospodarskih sustava, područja mineralnih sirovina, prirodnih i kulturno-povijesnih i krajobraznih vrijednosti te ugroženih područja,
- osnovu javne, komunalne i druge infrastrukture,
- zahvate u prostoru lokalnog značenja,
- uvjete za provedbu prostornog plana s granicama građevinskih područja.

Svaki grad, odnosno općina izrađuje prostorni plan kojim se utvrđuju dugoročne osnove organiziranja i uređivanja prostora u skladu s ciljevima i zadacima društveno - ekonomskog razvoja, a posebno³⁸:

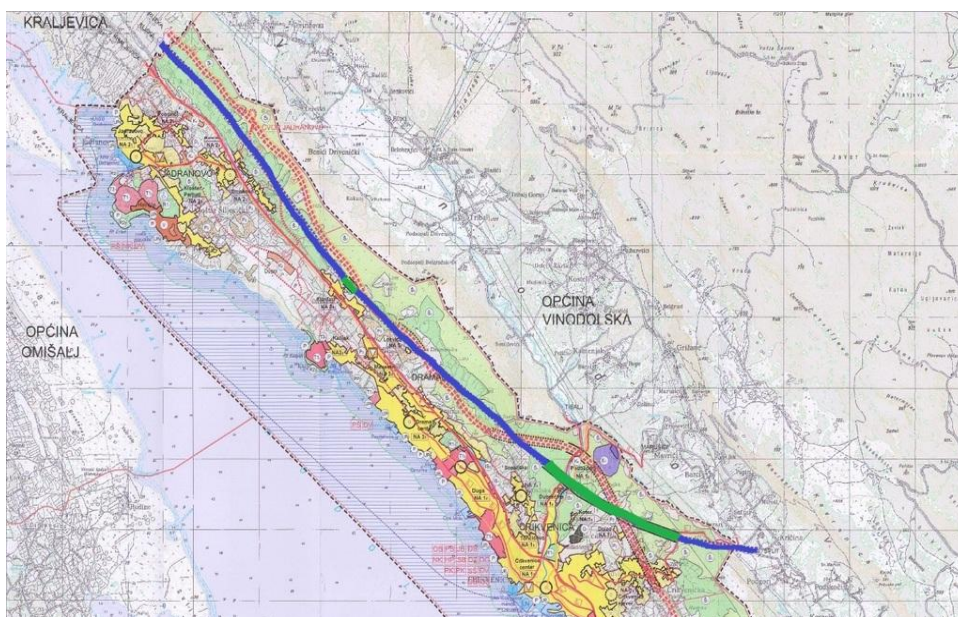
- osnovna podjela prostora po namjeni,
- sustav naselja s razmještajem stanovništva i funkcijama u tim naseljima,
- prostorni raspored gospodarskih kapaciteta i društvenih djelatnosti,
- sustav infrastrukturnih koridora i građevina te njihovo povezivanje sa sustavima susjednih područja,
- mjere zaštite i očuvanja prirodnih i kulturno - povijesnih vrijednosti,
- mjere sprečavanja nepovoljnog utjecaja na okoliš.

Na sljedećoj stranici (slika 10) nalazi se primjer prostornog plana grada Crikvenice.

³⁷ Ibidem (02.07.2013.)

³⁸ http://www.crikvenica.hr/images/stories/dokumenti/_Odluka.pdf (02.07.2013.)

Slika 10. Izvadak iz prostornog plana grada Crikvenice

Izvor: <http://www.crikvenica.hr/dokumenti/dokumenti/prostorni-plan-uredenja-grada-crikvenice.html> (02.07.2013.)

6.3.2. Planiranje unutar zaštićenog obalnog područja mora

Za zaštićeno obalno područje mora može se reći da je od posebnog interesa za Državu. Postoji niz smjernica kada je riječ o planiranju unutar ZOP-a, a kao najvažnije se navodi:³⁹

- razumno korištenje i zaštita prirodnih dobara,
- zaštita kulturnih dobara i vrijednosti,
- dobro organizirana raspodjela i uređenje građevinskog zemljišta,
- zaštita i cjelovitost vrijednih obalnih ekosustava i kakvoća mora za kupanje i rekreaciju,
- zaštita kvalitete i ljepote izgrađenog okoliša, osobito u obalnom području uz zaštitu užeg obalnog pojasa od građenja.

³⁹<http://www.agenti.hr/sadrzaj/info-agent/strukovni-forumi/forum-12/12-forum-Dok-prostor-uredenja-planir-zastic-obal-podr.pdf> (03.07.2013.)

U zaštićenom obalnom području se građevinsko područje planira tako da se može proširiti za najviše 20% površine njegova izgrađenog dijela. Ako se građevinsko područje nalazi izvan granice zaštićenog obalnog područja s više od polovice svoje površine, na planiranje i uređenje tog dijela ne moraju se primijeniti navedeni kriteriji.

Za izdvojene dijelove građevinskog područja naselja koji se nalaze u pojasu 100 m od obalne crte ne primjenjuje se gore navedeni kriterij, već se isto ne može proširiti, niti se mogu planirati takvi novi dijelovi. Novo izdvojeno građevinsko područje izvan naselja proizvodne namjene može se planirati samo izvan pojasa od 1.000 m, osim za one djelatnosti koje po svojoj prirodi zahtijevaju smještaj na obali (brodogradilišta, luke i sl.).

U građevinskom području naselja u kojem se manje od 50% postojećih građevina koriste za stalno stanovanje osobe koje imaju prebivalište u tom naselju, odnosno njegovom izdvojenom dijelu u pojasu najmanje 70 m od obalne crte, te u izdvojenom građevinskom području izvan naselja u pojasu najmanje 100 m od obalne crte ne može se planirati niti se može graditi nova pojedinačna ili više građevina osim građevina komunalne infrastrukture i podzemnih energetske vodova, pratećih sadržaja ugostiteljsko-turističke namjene, građevina koje po svojoj prirodi zahtijevaju smještaj na obali (brodogradilišta, luke i sl.) te uređenja javnih površina.

6.4. FINANCIRANJE ODRŽIVOG RAZVOJA OBALNOG PODRUČJA

Znanstvena i stručna javnost danas se slažu u jednom: za održivi razvoj su potrebna znatna dugoročna financijska izlaganja koja zadovoljavaju ekološke kriterije i povrat kapitala uloženog u određeni projekt ili program, a sredstva za takva ulaganja morat će doći s tržišta kapitala. Tržišta kapitala prenose sredstva od štediša ulagačima, čime se sredstva daju onima koji ih komparativno bolje primjenjuju i njima bolje upravljaju. Ona pritom djeluju i kao obostrano koristan most između kratkoročnih, stihijskih rješenja i dugoročnih razvojnih odluka. Kapital se institucijama daje kroz mehanizme koji važe na burzi.

Na međunarodnom tržištu kapitala poznata su razmjenjiva prava zagađivanja (Bene, 1999), kratkoročni, srednjoročni i dugoročni sajmovi (uglavnom uz fiksne kamatne stope, ali katkad i bez njih) koje nude banke ili tržišta obveznica raznih fondova. Iako se na prvi

pogled čini da ne postoji mogućnost da tržišta kapitala budu izvor financiranja održivog razvoja, suvremena nastojanja idu u smjeru kapitalizacije prirodnih resursa, pa time oni postaju roba koja se kupuje i prodaje, a time i financijski vrednuje na tržištu.

Tako, održivi razvoj - koji je poznat i prihvaćen kao koncept očuvanja okoliša, zaštite ugroženih biljnih i životinjskih vrsta, očuvanja bio raznolikosti, te kao model usmjeren protiv onečišćenja, tj. intenzivnog industrijskog razvoja postaje šire razvojni. Drugim riječima, održivi razvoj postaje kvantitativno vrednovani konceptijski okvir za gospodarski razvoj uz očuvanje prirodnih resursa. Na taj način jasno je i očigledno mjesto i uloga tržišta kapitala u financiranju održivog razvoja temeljem njegova definiranja kao procesa uporabe prirodnih resursa, planiranja ulaganja, tehnološkog razvoja i institucionalnih promjena za ostvarivanje budućih i sadašnjih potreba cjelokupne društvene zajednice.

Također, iako se temelji na konceptu dugoročnosti, tj. na planiranju mogućnosti zadovoljenja budućih potreba, održivi razvoj ne zanemaruje kratkoročne potrebe koje svakodnevno razmatraju tisuće poduzeća, fondova i pojedinaca diljem svijeta i donosi odluke te čini određene akcije vezane za tržište kapitala.

Danas je temeljna zapreka koja tržištu kapitala stoji na putu k financiranju održivog razvoja i održivih razvojnih programa, pomanjkanje primjerenih informacija o okolišu i pomanjkanje informacija o potencijalnim izvorima financiranja. Ako one i postoje, najčešće pokazuju pomanjkanje kapitala koje je prepoznao održivost i prirodne resurse kao mjesto na kojem se može oploditi.

Trenutna kretanja na svjetskim tržištima kapitala pokazuju da se još uvijek iznimno maleni značaj pridaje financiranju ekoloških programa i projekata, tj. onih koji su usmjereni k održivom razvoju. Ovim programima i projektima financijske institucije i fondovi pridaju manje važnosti, ali s druge strane raste interes ekološki svjesnih privatnih ulagača, pozitivno je javno mišljenje i s tim u vezi raste pritisak na održiva ulaganja provedbom razvojnih programa na državnim razinama. Izazov ulaganja u održivi razvoj prihvatile su i međunarodne razvojne institucije, međunarodni investicijski fondovi, Svjetska banka, United Nation Development Programme (UNDP), World Wild Fond (WWF) iako su tek posljednjih nekoliko godina usmjeravanjem glavnina sredstava prema javnom

sektoru i financiranjem održivosti naspram kapitalno intenzivnih programa zapravo destimulirale razvoj domaćih tržišta kapitala.⁴⁰

Novija iskustva su pokazala da je moguć i drukčiji pristup, te da liberalizacija i jačanje tržišta kapitala u zemljama u razvoju može biti jedan od najboljih načina jačanja njihovih gospodarstava temeljem koncepcije održivog razvoja.

Analiza raspoloživosti sredstava za financiranje održivog razvoja na području jadranske obale i pregled prepreka na koje se nailazi prilikom osmišljavanja i provedbe održivih razvojnih programa te njihova financiranja izrađena je temeljem ankete.

U tu svrhu pripremljen je upitnik za djelatnike državnih institucija na nacionalnoj i na lokalnim (županije, lokalna samouprava) razinama, za predstavnike međunarodnih organizacija i zaklada, predstavnike nevladinih organizacija i udruga te poduzeća.

Početak lipnja 2003. godine upitnici su razaslani institucijama i pojedincima, a do konca srpnja obavljeno je stotinjak razgovora i sastanaka s djelatnicima u institucijama koji su preuzeli i popunjavali upitnike. Na taj način omogućen je sto postotni odgovor na anketu, čime je pripremljena odgovarajuća podloga za donošenje zaključaka o izvorima financiranja održivog razvoja na području jadranske obale, količini utrošenih sredstava i razini ispunjavanja potreba za financijskim sredstvima.

S obzirom na razvojne mogućnosti Republike Hrvatske kao dijelom mediteranske zemlje, za potrebe ovog istraživanja identificirana su tri temeljna razvojna izazova vezano za očuvanje i održivo upravljanje jadranskom obalom, morem i otocima:⁴¹

- očuvanje bio raznolikosti,
- očuvanje kulturne baštine i
- održivo planiranje turističkih aktivnosti u području.

⁴⁰ Tišma S., Pisarović A., Samardžić Z.: Održivi razvoj jadranskog područja u Republici Hrvatskoj i oblici njegova financiranja – rezultati empirijskog istraživanja, Socijalna ekologija, Zagreb, god. 13. (2004), br. 2, p. 156.

⁴¹ Ibidem, p. 156.

Temeljem analize raspoloživih strateških razvojnih dokumenta u Republici Hrvatskoj i temeljem jasnih razvojnih opredjeljenja Hrvatske kao turističke destinacije očuvanih prirodnih ljepota i zaštićene kulturne baštine, ovi su razvojni izazovi prepoznati kao ključni čimbenici. Izvještaj o okolišu i razvoju u području Mediterana za 2004. godinu pokazuje postojanje niza procesa koji otežavaju primjenu financijskih instrumenata u financiranju održivog razvoja.

Najčešći problemi i poteškoće su onemogućavanje upotrebe financijskih instrumenata u prikupljanju sredstava za financiranje dobara i usluga. Također, pojačava se nedostatnost financijskih sredstava za ulaganja u zaštitu i očuvanje okoliša, slabe nastojanja za prihvaćanjem ulaganja u održive razvojne programe na tržištima kapitala, te se nedovoljno planira primjena izvanproračunskih, namjenskih fondova i slično.

Uz nepostojanje sustavnog pristupa u financiranju zaštite i očuvanja okoliša postoji još nekoliko temeljnih problema vezanih za planiranje financiranja održivog razvoja u cjelini. Ti problemi karakteristični su i za ostale zemlje u tranziciji. Oni su:

- gospodarska i financijska nestabilnost
- jaka ovisnost većine zemalja o financijskih ulaganjima i pomoći vanjskih izvora
- procesi razvoja i međunarodne suradnje koji nisu potpuno integrirani u ciljeve održivog razvoja.

Uz navedene, postoje i problemi koji su karakteristični upravo za područje jadranske obale te otoke:⁴²

- relativno siromašna područja u neposrednom zaleđu obale
- kontinuirani proces odlaska stanovništva iz sela u gradove koji se treba zaustaviti osmišljavanjem originalnih i privlačnih djelatnosti u ruralnim područjima za ostvarivanje blagostanja lokalnog stanovništva

⁴² Ibidem, p. 157.

- potreba održivog upravljanja vodama, napose promicanjem racionalnog gospodarenja (upravljanje potrebama)
- učinkovita upotreba energetske izvora i intenziviranje upotrebe obnovljivih izvora energije
- planiranje održivog razvoja gradova u obalnom području procesima sustavnog upravljanja urbanizacijom i rješavanjem problema organizacije prometa i prometne infrastrukture, upravljanje otpadom, obnova povijesnih i kulturnih centara u svrhu poticanja turističkog razvoja
- sprečavanje i smanjivanje onečišćenja mora ugljikovodinicima
- smanjenje onečišćenja s kopna i promoviranje upotrebe čistih tehnologija u proizvodnim procesima
- zaštita bioraznolikosti i krajobrazne baštine obalnog područja i otoka te očuvanje kulturnog naslijeđa u svrhu promocije održivog turizma
- planiranje upravljanja značajnim infrastrukturnim zahvatima u okolišu u smislu njihovog uklapanja u prirodni okoliš i izbjegavanja prenapučenosti izgrađenog okoliša i prenapučenosti ljudi u gradovima i obalnim područjima
- sustavno dugoročno planiranje i provedba aktivnosti na rješavanju problema odlaganja otpada.

Rješavanje svih spomenutih i navedenih problema temelji se na interdisciplinarnim, međugranskim organiziranim aktivnostima, te zahtijevaju angažiranje znatnih financijskih resursa. Iako su tijekom godina angažirana određena sredstva za financiranje nekih od ovih aktivnosti, a posebice za osmišljavanje i provedbu održivog razvoja otoka te niz poticaja za razvoj ekoturizma, ona su još uvijek nedovoljna.

Promatrajući jadransku obalu, očito je da postoje mogućnosti financiranja niza razvojnih aktivnosti koje bi pridonosile održivosti regije, samo ih treba poticati.

Što se tiče izvora financiranja održivog razvoja u Hrvatskoj, oni se mogu podijeliti na:

- državni proračun i izvanproračunske fondove
- lokalnu i regionalnu upravu

- institucionalnu suradnju
- međunarodne institucije
- privatne ulagače
- ostale izvore.

Analize stanje i izvora financiranje, te obrada svih podataka vezanih za financiranje održivog razvoja obale, sve do unazad nekoliko godina nisu uopće rađene u Hrvatskoj.

6.5. UOP U ZEMLJAMA EUROPSKE UNIJE

Upravljanje obalnim područjem različito je ali i vrlo slično u svim obalnim zemljama. Problemi su također slični, od infrastrukturnih do gospodarskih, od želje za brzim profitom do rekonstrukcija takvih odluka. Uništavanja i zagađivanja koja se događaju u obalnom području rezultat su prvenstveno ljudskih pogrešaka i nerazumijevanja okoline.

Okoliš u Sredozemlju čini osnovu za razvoj regije i od presudne je važnost za zaustavljanje propadanja okoliša koje je već sada uzrok vrlo visokim gospodarskim i socijalnim troškovima. Potrebno je također da regija preusmjeri svoj razvoj kako bi se zadovoljile gospodarske i socijalne potrebe koje su na jugu i istoku znatne, a da se pritom ne poveća proces propadanja okoliša.

U općenitom smislu, okolišni izazov jedan je najkritičnijih. Uz degradirani okoliš, Sredozemlju prijete ozbiljna opasnost od gubitka glavnih dobara koja ga čine tako jedinstvenim, posebno u poljoprivredi i turizmu. Kontinuirano loše upravljanje oskudnim prirodnim resursima, posebno u pogledu vode, poljoprivrednog zemljišta, energija i obalnih područja, ugrožit će gospodarski razvoj, kakvoću života i socijalnu stabilnost. Populacijska dinamika i nezaposlenost zajedno s poduzetničkom tromosti i socijalnim pitanjima povećat će ove pritiske.

Za primjer će se dati obalno područje Španjolske i problematika upravljanja istim. Obala Španjolske, nekad netaknuta, danas je prekrivena vilama i hotelima a posebnu prijetnju predstavlja i veliki broj vezova u marinama. Okoliš Španjolske, ponajprije ekosustavi obalnog pojasa kao izvori egzistencije španjolskih građana u granama poput

ribarstva i turizma, ozbiljno su ugroženi. Španjolska je među vodećim turističkim odredištima na svijetu, a ubrzana apartmanizacija i betonizacija, osobito na uskom obalnom pojasu gdje se nalaze plaže, pridonijela je uništavanju španjolske obale.

Kako bi se stalo na kraj svim spomenutim problemima, regionalna uprava Španjolske, na temelju Zakona, preuzela je ekskluzivnu jurisdikciju nad teritorijalnim i urbanim planiranjem, uključujući obalno planiranje i planove razvoja morskog akvatorija. Ostale mjere odnose se na uključivanje programa monitoringa na mogućim zagađenjima Mediterana. Također utvrđene su zone pod posebnom zaštitom i zone za ribarenje te područja za prihvat plovila.

Najveći nedostatak u implementaciji i rezultatima integralnog upravljanja obalnim područjem u Španjolskoj slaba je povezanost i razumijevanje nacionalne vlasti i regionalne uprave.

Na sljedećim slikama (slika 11 i 12) prikazana je obala Španjolske, točnije Valencija.

Slika 11. Izgrađena obala Valencije

Izvor:<http://www.route66idiomas.com/2014/05/students-from-avans-university-visit-valencia/>
(20.8.2014.)

Na području Valencije u prosjeku se gradi jedna marina na svakih 11km što također predstavlja veliki problem. Na sljedećoj slici (slika 12) prikazana je jedna od marina u Valenciji.

Slika 12. Marina u Valenciji

Izvor: <http://www.surcando.com/puertos-deportivos/puerto-deportivo-campomanes-marina-greenwich/> (20.8.2014.)

7. ZAKLJUČAK

Održivi razvoj je skladan odnos okoliša i ljudskih aktivnosti, s ciljem da se očuvaju prirodna bogatstva za buduće naraštaje. Pravilno shvaćanje održivog razvoja obuhvaća drastične zahtjeve za promjenama u gotovo svim područjima života kao što su politika, ekonomija i društvo, a naročito u zaštiti i razvoju obalnog područja koje bez prihvaćanja ovakvog načina vođenja ne može opstati.

Plavi rast (eng. Blue growth) je strategija nastala pod okriljem integrirane pomorske politike Europske unije. Njime se želi podržati razvoj i usmjeravanje održivog razvoja u sektoru mora kao posebnoj cjelini te cjelokupnog pomorstva i svih djelatnosti vezanih uz iste. Mora i oceani su upravljački programi za europsko gospodarstvo te imaju veliki potencijal za inovacije i rast, što se i želi postići ovim programom. Ova je strategija doprinos u ostvarivanju ciljeva strategije Europa 2020 za pametan, održiv i uključivi rast.

Obalno područje je prostor koji obuhvaća obalne vode, obalnu crtu, obalu i više terene u neposrednom zaleđu obale te oceanske vode i područje u unutrašnjosti. Obalna područja oskudijevaju s prirodnim resursima kao što su rudna bogatstva, ona su najčešće smještena u kontinentalnim prostorima. Na područjima uz obalu pojavljuju se resursi druge vrste najčešće su to kopnene vode, različiti minerali, morski resursi, i dr. Svim tim resursima mora se kvalitetno upravljati po načelima održivog razvitka.

Prema mnogima izvorima se smatra da oko 60 posto svjetskog stanovništva živi u obalnim područjima, odnosno u pojasu širine 100 km u odnosu na obalnu crtu, i to s tendencijom stabilnog rasta. Što se pak tiče gradova, 65 posto gradova iznad milijun stanovnika te glavnina gospodarskih djelatnosti koncentrirana je upravo na spomenutom području. Razumno je za očekivati da se razviju posebne discipline koje se bave isključivo tim specifičnim dijelom prostora.

Integralno upravljanje obalnim područjem je kontinuirani proces uprave čiji je cilj provesti održivi razvoj, očuvanje obalnih područja i njihove biološke raznolikosti. Da bi se to postiglo, integralno upravljanje obalnim područjem traži, putem učinkovitijeg upravljanja, uspostavu i održavanje najboljeg načina korištenja te održivih razina razvoja i aktivnosti na obalnom području, a s vremenom i poboljšanje fizičkog statusa obalnog okoliša u skladu s uobičajenim dogovorenim normama.

Pod instrumentima kojima se upravlja obalnim područjem smatraju se različite zakonske regulative i propisi. Ovakve instrumente sve više koristi suvremeni menadžment

za pristup kontroli okoline odnosno obalnog područja. Sama svrha instrumenata je stvaranje novčanih stimulansa, odnosno želi se postići da potencijalni zagađivači u svom vlastitom interesu svojevolarno smanje emisije odnosno zagađenje. Postoje dvije vrste ekonomskih instrumenata i to naredbodavno-nadzorni i ekonomski instrumenti. U primjeni ekonomskih instrumenata sudjeluje mnogo čimbenika. Najvažnija su dva osnovna a to su uprava i zagađivači. Korištenje ekonomskih instrumenata u praksi zaštite okoliša je relativno mlada disciplina. Sve do sad, ekonomski instrumenti su pokazali visok stupanj učinkovitosti kod primjene u praksi.

Upravljanje obalnim područjem u Hrvatskoj treba temeljiti na suvremenim metodama i tehnikama. Problem je što većina gradova i općina kao i državna poduzeća koja upravljaju infrastrukturom danas imaju digitalne baze podataka. Njih je teško integrirati u zajednički informacijski sustav kako bi se uvidjeli makro problemi i nedostaci pa kasnije raščlanjivati na odjele odnosno na regije. U Hrvatskoj se već duži niz godina upravlja obalnim područjem pomoću prostornih planova. No, problem je što ne postoji nekakav instrument provedbe osim navedenog prostornog plana koji bi raspolagao i drugim mogućnostima reguliranja obalne izgradnje. To je dovelo do pojave bespravne gradnje koja se uvelike raširila uz obalu gdje prevladavaju stambeni objekti gradskih doseljenika, te u manjim mjestima gdje se najčešće nalaze kuće za odmor.

Očuvanje okoliša za Hrvatsku ima veliko značenje posebno zbog gospodarskog razvitka, te razvoja turizma, ribarstva te marikulture. Zaštita mora i priobalja uvelike se odnosi i utječe na turizam odnosno na broj turista koji dolaze. Na prvi dojam ali i gotovo najvažniji je fizičko stanje okoliša – prema njemu turisti rade svoje planove o kretanju i rekreaciji.

LITERATURA

1) KNJIGE

- Bračun D., Matešić M., Omazić M.A.: *Leksikon održivog razvoja*, Hrvatski poslovni savjet za održivi razvoj, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, 2009.
- Črnjar M, Črnjar K.: *Menadžment održivog razvoja- ekonomija- ekologija- zaštita okoliša*, Sveučilište u Rijeci, Rijeka, 2009.
- Kovačić M., Komadina P.: *Upravljanje obalnim područjem i održivi razvoj*, Pomorski fakultet u Rijeci, Rijeka, 2011.
- Znanstveni skup: *Mediterranski koncept gospodarskog razvitka Hrvatske*, Ekonomski fakultet u Splitu, Split, 1994.

2) ČLANCI U ČASOPISIMA

- Damić D.: *Pomorski promet i održivi razvoj u prometnoj politici*, Naše more, Znanstveno- stručni časopis za more i pomorstvo, Dubrovnik, god. 56., br. 3-4, 2009., p. 99-107.
- Koboević Ž., Milošević- Pujo B., Kurtela Ž.: *Održivi razvoj i integrirano upravljanje obalnim područjem – procesi uspješne zaštite obalnog mora*, Naše more, Znanstveno- stručni časopis za more i pomorstvo, Dubrovnik, god. 59., br. 3-4, 2012., p. 176- 188.
- Kordej- De Villa Z., Papafava M.: *Ekonomski instrumenti u politici zaštite okoliša u Hrvatskoj- teorijska saznanja i iskustva*, Privreda kretanja i ekonomska politika, Zagreb, br. 94., 2003., p. 27-66.
- Luttenberger A.: *Usklađivanje propisa Europske unije o održivom razvoju u Republici Hrvatskoj*, Pomorski zbornik, Rijeka, god. 41., br. 1., 2003., p. 301-308.
- Šimunović, I.: *Upravljanje razvojem na obalnim područjima*, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, god. 2., br. 7., 1992., p. 179-188.
- Tišma S., Pisarović A., Samardžić Z.: *Održivi razvoj jadranskog područja u Republici Hrvatskoj i oblici njegova financiranja- rezultati empirijskog istraživanja*, Socijalna ekologija, Zagreb, god. 13., br. 2., 2004., p. 153- 174.

- Trumbić I.: *Gospodarenje obalnim prostorom: sredozemna iskustva i mogućnosti njihove primjene u Hrvatskoj*, Čovjek i prostor, Zagreb, god. 51., br. 9-10, 2004., p. 18-23.
- Valković V., et al.: *Environmental Security of the Adriatic Coastal Sea Floor*, Institut Ruđer Bošković, Zagreb, god. 57., br. 5, 2010., p. 2-9.

3) INTERNETSKI IZVORI

- <http://www.mzoip.hr/>
- <http://www.unepmap.org/>
- <http://ec.europa.eu/environment/icz/home.htm>
- http://coastalmanagement.noaa.gov/czm/czm_act.html
- <http://www.eu-projekti.info/>
- <http://www.agenti.hr/sadrzaj/info-agent/strukovni-forumi/forum-12/12-forum-Dok-prostor-uredenja-planir-zastic-obal-podr.pdf>
- <http://www.pomorskodobro.com/>
- http://ec.europa.eu/maritimeaffairs/policy/blue_growth/
- <http://ecogreenteam.eu5.org/eco-green-team-odrzivi-razvoj>
- http://en.wikipedia.org/wiki/Rio_Declaration_on_Environment_and_Development
- <http://www.geografija.hr/clanci/1452/cipar-vjecni-dualizam>

4) OSTALI IZVORI

- Uredba o uređenju i zaštiti zaštićenog obalnog područja mora, Narodne novine Republike Hrvatske, Zagreb, br. 128/2004.
- Zakon o gradnji, Narodne novine Republike Hrvatske, Zagreb, br. 153/2013.
- Zakon o pomorskom dobru i morskim lukama, Narodne novine Republike Hrvatske, Zagreb, br. 158/2003.

POPIS SLIKA

Slika 1. Dijelovi obalnog područja	4
Slika 2. Prvi tip obale - Cipar	9
Slika 3. Drugi tip obale - Italija.....	10
Slika 4. Treći tip obale - Maroko	11
Slika 5. Prikaz održivog razvoja	32
Slika 6. Mapa morskih bazena	39
Slika 7. Hrvatske obalne regije	52
Slika 8. Program prostornog uređenja RH	58
Slika 9. Izvadak iz prostornog plana Primorsko- goranske županije	59
Slika 10. Izvadak iz prostornog plana grada Crikvenice.....	61
Slika 11. Izgrađena obala Valencije.....	68
Slika 12. Marina u Valenciji	69

POPIS SHEMA

Shema 1. Organizacija upravljanja prirodnim resursima.....	21
Shema 2. Faze integralnog upravljanja obalnim područjem.....	28
Shema 3. 5 sektora održivog razvoja radnih mjesta.....	38